

ลักษณะความผูกพันพรรคการเมือง

ตามที่กล่าวไว้แล้วแต่คนว่า การมองลักษณะความผูกพันพรรคการเมืองของสมาชิกการเมืองที่ศึกษาในที่นี้ ได้แบ่งลักษณะความผูกพันออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. ความรู้สึกเป็นเจ้าของพรรคการเมืองนั้น
2. ความรู้สึกที่คัดค้านพรรคการเมืองนั้น
3. การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมพรรคการเมืองนั้น

ในแต่ละประเด็นหลัก ๆ ดังกล่าวยังมีรายละเอียดอีกมาก จะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบไปตามลำดับ

ความรู้สึกเป็นเจ้าของพรรคการเมือง

ความหมายลักษณะต่าง ๆ ได้กล่าวไว้แล้วในบทก่อน จะไม่ขอกล่าวซ้ำมากนัก แต่จะกล่าวถึงรายละเอียดประเด็นของเรื่อง ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นย่อย ๆ ดังนี้คือ

1. ความสามารถของบุคคลหรือสมาชิกสามารถระบุฐานะตำแหน่ง บทบาทของคนที่มาต่อพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับพรรคการเมือง การจะมีลักษณะอย่างนี้ไ้แก่นั้น บุคคลก็จะต้องสามารถระบุสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวในพรรคการเมืองได้ นอกจากนั้นแล้วบุคคลก็น่าจะสามารถระบุฐานะตำแหน่ง บทบาทของบุคคลอื่นที่เป็นสมาชิกคนสำคัญ ๆ ของพรรคด้วย เพราะการระบุได้เป็นเครื่องแสดงถึงความรู้จักมักคุ้นและรู้สึกใกล้ชิดกับพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ด้วยเช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในประเด็นนี้เป็นการแสดงพฤติกรรมทางการเมืองที่สมาชิกมีบทบาทต่อพรรคการเมืองที่ผูกพันอยู่ด้วย จึงไ้เห็นว่าเอาลักษณะความผูกพันพรรคการเมืองที่

เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพรรคการเมืองมาจนนักศึกษาเข้าด้วยกันในส่วนนี้ด้วย เพื่อสะดวกและง่ายต่อการศึกษาซึ่งจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไป

การที่สมาชิกพรรคการเมืองมีฐานะตำแหน่ง ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทหรือไม่ อย่างไรเป็นเรื่องสำคัญอยู่มากทีเดียว กล่าวคือ บุคคลที่มีตำแหน่งที่สำคัญภายในพรรค หรือมีตำแหน่งบางตำแหน่งที่อยู่ใกล้ชิดกับพรรค ซึ่งอาจได้แก่การเป็นกรรมการหรือ คณะกรรมการต่าง ๆ ภายในพรรค สมาชิกพรรคการเมืองเหล่านั้นย่อมมีบทบาทต่อ พรรคการเมืองมากในพรรคการเมืองนั้น ๆ เช่น ผู้อยู่ในตำแหน่งหัวหน้าพรรค ย่อมสำคัญ มากกว่าตำแหน่งรองหัวหน้าพรรค และบทบาทหน้าที่ก็มักน้อยต่างกันไปด้วย สมาชิก พรรคธรรมดาสಾಮัญ ซึ่งมิได้อยู่โดยทั่ว ๆ ไป ย่อมมีความสำคัญในบทบาทของตนกันโดยสลับกัน

อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองแม้จะมีสมาชิกหลายประเภทและมีบทบาทกิจกรรม มากมายในพรรค ซึ่งสมาชิกทุกระดับมีสิทธิด้วยกันทั้งนั้น แต่ก็ไมอาจปฏิเสธบทบาทที่ มาจากฐานตำแหน่งซึ่งกำหนดไว้เป็นการเฉพาะไม่อาจเท่าเทียมกัน แม้ว่าพรรคการเมือง จะเป็นองค์กรที่เิกิดกว้างขวาง (ในกรณีระบอบเสรีประชาธิปไตย) ที่สมาชิกมีสิทธิมี ส่วนภายในพรรคดังกล่าวแล้วก็ตาม การยอมรับความแตกต่างฐานะบุคคลที่จำเป็นต้อง กำหนดไว้ในโครงสร้างพรรคการเมือง เรื่องนี้เป็นธรรมชาติของทุกระบบการเมือง เพียงแต่มีความแตกต่างในการเปิดโอกาสให้สมาชิกมีการแข่งขันเข้าสู่ฐานะตำแหน่ง แยกต่างกัน นั้นขึ้นอยู่กับระบบการเมืองเป็นสำคัญ ดังนั้นสมาชิกพรรคที่มีตำแหน่งใน พรรคที่สำคัญย่อมมีความสำคัญและมีบทบาทมากกว่าสมาชิกโดยทั่ว ๆ ไปโดยปริยาย

แม้จะยอมรับว่าฐานะตำแหน่งบุคคลมีความสำคัญต่อการกำหนดบทบาทของสมาชิก พรรคที่จะแสดงออกไปในทางใด แต่ก็ยังยอมรับไม่ได้ว่าการอยู่ในฐานะตำแหน่ง บทบาท ที่สำคัญภายในพรรคนั้นจะเป็นหลักประกันได้ว่าสมาชิกคนนั้นได้ทำหน้าที่มากน้อยเพียงใด ถูกต้อง ตามบทบาทที่มีอยู่หรือไม่ นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก ที่กล่าวอย่างนี้ก็เนื่อง จากว่า การทำหรือมีบทบาทมากน้อยเพียงใดมิใช่อยู่ที่ตำแหน่งของบุคคลที่ยึดมั่นอยู่เป็น หลักประกันการกำหนดหรือการทำหน้าที่ที่ดีและสมบูรณ์และที่สำคัญคือ มิใช่ตำแหน่งถาวร คลอดไป การให้ความสำคัญต่อตำแหน่งหรือความสำนึกต่อตำแหน่งหน้าที่ที่มีอยู่ของสมาชิก พรรคต่างหากที่เป็นเรื่องสำคัญ และทำให้พรรคนั้นคงต่อไปได้ ดังนั้นสมาชิกพรรคไม่ว่าระดับใดหากมีความสำนึกในหน้าที่ของตนแล้วจึง เชื่อได้ว่ามีลักษณะของความผูกพันมากกว่า

สมาชิกผู้ขาดความสำคัญต่อบทบาทของตน ดังนั้นในการศึกษาที่จึงมิได้มุ่งเน้นแบ่งแยกให้เห็นตำแหน่งฐานะของสมาชิกเป็นเรื่องสำคัญที่สุด แต่ต้องการศึกษาในระดับสมาชิกที่พอจะมองเห็นความสัมพันธ์ในระดับหนึ่งได้บ้างพอสมควร แต่ก็ไม่ปฏิเสธความสำคัญของฐานะตำแหน่ง ซึ่งมีส่วนให้เห็นความแตกต่างทั้งบทบาทและประเด็นอื่น ๆ ของการศึกษา

ประเด็นคำถามที่ได้สัมภาษณ์สมาชิกพรรคการเมืองทั้งสามพรรค ได้แยกออกเป็นสองประเด็นคำถาม ประเด็นแรก ถามว่าสามารถบอกได้หรือไม่ว่าตนมีตำแหน่งฐานะและบทบาทรวมในพรรคการเมืองปัจจุบันด้วยหรือไม่ อย่างไร อีกประเด็นหนึ่งถามอีกว่าบอกได้หรือไม่ว่าบุคคลที่เป็นสมาชิกพรรคในตำแหน่งสำคัญ ๆ ในพรรคมีอะไรและใครบ้าง และมีหน้าที่บทบาทอย่างไร

สมาชิกพรรคการเมืองทั้งหมดที่ได้สัมภาษณ์ทั้งสามพรรคสามารถบอกตนเองได้ว่าอยู่ในฐานะตำแหน่งอะไรได้ความสภาพที่เป็นจริง กล่าวคือ ต่างมีฐานะเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่ แต่ในความเป็นฐานะสมาชิกสำหรับบางคนก็มีตำแหน่ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็มี เป็นกรรมการที่ปรึกษาพรรคก็มี เป็นคนอยู่ด้วย แต่เป็นเพียงส่วนน้อย และส่วนใหญ่ก็เป็นสมาชิกพรรคการเมืองพรรคสามัญ อย่างไรก็ตามความเป็นสมาชิกพรรค แม้ไม่มีตำแหน่งสลับสำคัญในพรรค ท่านเหล่านั้นก็มีความรู้สึกและบทบาทที่สำคัญต่อพรรคที่ตนสังกัดไม่น้อยเลย ตัวอย่างเช่น สมาชิกพรรคบางท่านได้เน้นถึงประเด็นนี้ให้ทราบถึงความสามารถดังกล่าว "ในพรรคผมไม่มีตำแหน่งอะไรเลย เป็นเพียงสมาชิกพรรคกิจสังคมคนหนึ่งเท่านั้นที่เสียเงินปีละ 50 บาท แต่เป็นสมาชิกพรรคที่ให้ความสนใจเอาใจใส่ต่อพรรคค่อนข้างสูง" ¹ "ผมเป็นสมาชิกพรรคเป็นแกนนำอาสาวิศกรสังคมรุ่นที่ 11 นอกนั้นเคยมีบทบาท เคยปราศรัยหาเสียงร่วมกับพรรคหลายท้องที่ ทำหน้าที่ขยายอธิบายนโยบายพรรค เคยแถลงนโยบายและผลการดำเนินงานของพรรคตามต่างจังหวัด"²

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 2, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 2 ตุลาคม 2528.

² สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปาโพน, อ่างแล้ว.



"ผมเป็นเพียงสมาชิกพรรคประชากรไทยคนหนึ่งที่ยายมาช่วยเหลือพรรคที่พอจะช่วยให้
ไม่ว่าการโฆษณา นโยบายพรรค การแก้ไขข้อขัดข้องที่มีมาถึงพรรคประชากรไทย การช่วย
หาเสียงให้พรรคคราวเลือกตั้งอะไรเหล่านี้เป็นต้น ผมว่าฐานะสมาชิกธรรมดาทำได้
พอสมควรหากมีฐานะมากกว่านี้คงจะมีบทบาทมากกว่านี้แน่"¹ "ผมนอกจากเป็นสมาชิก
พรรคธรรมดาแล้วยัง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมการบริหารของพรรค
ประชาธิปไตยอีกด้วย ผมจึงมีบทบาทหน้าที่มากมาย โดยเฉพาะหน้าที่ผู้แทนและหน้าที่
ความกฎหมายกำหนดของกรรมการบริหารพรรคซึ่งปรากฏไว้ชัดเจน"²

กล่าวได้ว่าสมาชิกพรรคที่ได้รับการสัมภาษณ์มาต่างกระตือรือร้นในตำแหน่งในฐานะ
และมีบทบาทของตนพอสมควรตามที่โอกาสเวลาอำนวยให้ สมาชิกบางท่านแม้จะมู
ฐานะของตนได้ แต่ไม่มีบทบาทอะไรเพราะความจำเป็นบางประการในเรื่องส่วนตัว
แต่ก็กระตือรือร้นถึงความเป็นสมาชิกพรรคตลอดเวลาคิดว่าควรจะมีบทบาทอย่างไรบ้าง

ประเด็นการมีบทบาทร่วมในกิจกรรมพรรคการเมือง เพื่อตรวจสอบดูว่าสมาชิก
ที่สังกัดพรรคการเมืองที่แตกต่างกันมีบทบาทในกิจกรรมพรรคการเมืองมากน้อยเพียงใด
(ตารางเปรียบเทียบ)

ศูนย์วิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 15, สมาชิกพรรคประชากรไทย, 31 ตุลาคม 2528.

² สัมภาษณ์ ม.ล. เสรี ปราโมช, อ้างแล้ว.

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบปริมาณ(คน)การมีส่วนร่วมในกิจกรรมพรรคการเมืองของสมาชิกพรรคการเมืองทั้ง 6 พรรคการเมืองที่แตกต่างกัน

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	พรรคประชาธิปัตย์จำนวน 30 คน		พรรคกิจสังคมจำนวน 30 คน		พรรคประชากรไทย 30 คน	
	บ่อยครั้ง	บ้างครั้ง	บ่อยครั้ง	บ้างครั้ง	บ่อยครั้ง	บ้างครั้ง
1. การศึกษามหาวิทยาลัยการเมืองจากสื่อต่าง ๆ	30	-	30	-	30	-
2. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง	30	-	30	-	30	-
3. การชักชวนผู้อื่นลงคะแนนเสียง	30	-	30	-	30	-
4. การร่วมประชุมพรรค	7	10	13	7	10	7
5. การเข้าฟังการบรรยายของพรรค	7	15	18	12	7	5
6. การเข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	7	16	15	7	7	7
7. การแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องอื่น	1	9	9	12	5	15
8. การทำงานร่วมกับผู้สมัคร	7	15	7	14	4	2
9. การเป็นตัวแทนต่อประสานงาน	1	14	4	6	10	16
10. การปิดโปสเตอร์หาเสียง	22	7	10	10	9	5
11. การแจกใบปลิวหาเสียงของผู้สมัคร	10	20	10	8	6	4
12. การช่วยหารวางแผนหาเสียงเลือกตั้ง	7	15	10	9	7	16
13. การช่วยเหลือผู้สมัคร	7	15	10	10	7	15
14. การให้เงินอุดหนุนแก่พรรค	1	3	2	10	7	13
15. การติดตามการปราศรัยหาเสียง	8	7	10	7	13	7
16. การเข้าร่วมชุมนุมต่อต้านก๊กภายในพรรค	5	7	4	6	3	9
17. การเป็นผู้สมัครในนามพรรค	-	1	28	2	-	2

ตารางเปรียบเทียบดังกล่าว เมื่อพิจารณาโดยคร่าว ๆ จากตัวเลขแล้วพบว่า สมาชิกพรรคที่สังกัดพรรคการเมืองต่างมีบทบาทด้วยกันทั้งสิ้นทุกกิจกรรมจะต่างกันบ้างก็เฉพาะปริมาณความมากน้อยหรือบ่อยครั้งหรือไม่ของแต่ละพรรคเท่านั้น

ปริมาณตัวเลขที่น่าสนใจและควรกล่าวถึงในที่นี้คือการพิจารณาถึงกิจกรรมเมื่อแบ่งแยกตามทีกล่าวข้างต้นออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่าสมาชิกพรรคการเมืองมีกิจกรรมในทางการเมืองและในพรรคการเมือง โดยเฉพาะนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งจะได้อธิบายไปตามลำดับ โดยจะไม่พิจารณาโดยละเอียดมากนัก แต่จะมองลักษณะกว้าง ๆ หรือแนวโน้มในแต่ละระดับให้เห็นความต่างหรือคล้ายคลึงกันในแต่ละพรรคการเมือง

ในระดับของกิจกรรมข้างสังเวียนหรือระดับต้น ๆ ของการผูกพันพรรคการเมืองและทางการเมืองจะเห็นได้ว่าสมาชิกพรรคทั้งหมดได้มีกิจกรรมกับพรรคการเมืองในระดับที่บ่อยครั้ง แสดงให้เห็นว่าสมาชิกพรรคการเมืองได้ให้ความสนใจและมีความเข้าใจทางการเมือง ตลอดจนผูกพันกับการเมืองในระดับต้น ๆ ในระดับที่สูงมาก ซึ่งน่าจะเป็นอย่างนั้น เพราะในฐานะที่เป็นสมาชิกพรรคการเมืองถือได้ว่าเป็นผู้ที่สนใจเอาใจใส่การเมือง โดยเฉพาะพรรคการเมืองเป็นการเฉพาะอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมีอยู่มากเพราะเป็นการแสดงถึงความเกี่ยวข้องผูกพันทางการเมืองและพรรคการเมืองดังกล่าวแล้ว แต่เมื่อให้น้ำหนักและความสำคัญแก่สมาชิกพรรคการเมืองแล้วค่อนข้างจะมีน้อยมาก เพราะสมาชิกพรรคต้องทำตามปกติอยู่แล้ว กิจกรรมเบื้องต้นจะมีความสำคัญมากสำหรับบุคคลทั่วไปที่ไม่ใส่ใจกับพรรคการเมืองใดโดยเฉพาะหรือไม่สังกัดพรรคการเมืองใดแล้ว กิจกรรมเบื้องต้นจะเป็นเครื่องแสดงถึงความกระตือรือร้นในทางการเมือง เป็นอย่างยิ่ง

ในระดับกิจกรรมเชื่อมต่อหรือกลาง ๆ ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมพรรค การเข้าร่วมฟังการอภิปรายของพรรคการเมือง การเข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองกับสมาชิกพรรคการเมืองคนอื่น ๆ การร้องเรียนเรียกร้องต่อพรรคเพื่อแก้ไขปัญหา การทำงานร่วมกับกลุ่มทางสังคมของพรรคร่วมกับพรรค การเป็นผู้ติดต่อประสานงานช่วยเหลือสมาชิกพรรคทั่วไปเพื่อให้พรรคช่วยแก้ไข ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สมาชิกพรรคการเมืองที่กระตือรือร้นน่าจะเข้าร่วมในกิจกรรมเหล่านี้อยู่ด้วยกันทุกคน

เมื่อพิจารณาตัวเลขต่าง ๆ ของสมาชิกพรรคแต่ละพรรคแล้ว จะเห็นแนวโน้มโดยทั่ว ๆ ไปได้ว่า สมาชิกพรรคประชาธิปไตย มีระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพรรคในระดับที่บางครั้งและน้อยครั้งเป็นส่วนใหญ่ และมีแนวโน้มร่วมกิจกรรมในระดับที่น้อยครั้งมากขึ้น จะมีบางกิจกรรมเท่านั้นที่มีเพียงเล็กน้อย เช่น การแสดงการติดคอร้องเรียนหรือติดต่อบริการกับพรรค แสดงว่าสมาชิกพรรคประชาธิปไตยมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพรรคในระดับนี้มากกว่าที่จะไม่มีเลย ซึ่งแตกต่างจากสมาชิกพรรคกิจสังคมอยู่บ้าง ซึ่งเมื่อดูตัวเลข จะเห็นว่าสมาชิกพรรคกิจสังคมมีแนวโน้มโดยส่วนใหญ่ในระดับที่บางครั้งไปถึงน้อยครั้งในการร่วมกิจกรรมพรรคมีอยู่สูงกว่าในระดับน้อยครั้งและไม่มีเลย ในขณะที่เดียวกันเมื่ออยู่ที่สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ไทย มีลักษณะที่กระจายตัวไปทุกระดับ ไม่ว่าจะระดับน้อยครั้ง บางครั้ง น้อยครั้ง และไม่มีเลย อย่างไรก็ตามเมื่อมองแนวโน้มแล้ว สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ไทยมีลักษณะที่หนักไปทางไม่มีกิจกรรมในพรรคการเมืองอยู่สูงพอสมควร ความแตกต่างในความมากน้อยในระดับต่าง ๆ ของแต่ละกิจกรรมจะเปลี่ยนแปลงไปมาในลักษณะโคจลกัน กล่าวคือ ระดับของกิจกรรมหนึ่งจะขึ้น ๆ ลง ๆ สลับมากน้อยกับกิจกรรมอื่น ๆ มองดูโดยทั่ว ๆ ไปแล้วจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกพรรคการเมืองอื่น ๆ

ในระดับของกิจกรรมก็คือรื้อรันทิ้งหรือในสังเวียน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สมาชิกพรรคการเมืองน่าจะมีส่วนอย่างสำคัญในลักษณะถึงการแสดงออกถึงความผูกพันพรรคการเมืองนั้น ๆ มากหรือไม้อย่างไร เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบตัวเลขที่ชี้ให้เห็นถึงปริมาณการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพรรคแล้ว อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกพรรคประชาธิปไตยมีความกระตือรือร้นในกิจกรรมพรรคในระดับน้อยครั้งและบางครั้งที่ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเกี่ยวกับกิจกรรมการปิดโปสเตอร์หาเสียง การแจกใบปลิวช่วยหาเสียงแก่ผู้สมัคร กิจกรรมที่เข้มข้นมากขึ้นจะมีระดับที่ค่อนข้างมาก ระดับบางครั้งและน้อยครั้งมีอยู่สูงขึ้นไปกว่าจะเป็นกิจกรรมการช่วยวางแผนหาเสียง การช่วยเหลือผู้สมัคร การติดตามการปราศรัยหาเสียงของผู้สมัคร กิจกรรมในระดับกลาง ๆ ขึ้นไปของกิจกรรมกระตือรือร้นนี้สมาชิกพรรคประชาธิปไตยอยู่ในระดับที่น่าพอใจ กล่าวคือ มีแนวโน้มที่สูงขึ้นกับการมีส่วนร่วมกิจกรรมของพรรค อย่างไรก็ตามกิจกรรมบางอย่างก็ไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจนัก เพราะมีระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในระดับที่ต่ำถึงไม่มีเลยอยู่มาก ในกิจกรรมเกี่ยวกับการช่วยชุมนุมคัดค้านคัดค้านร่วมกับพรรค การให้เงินอุดหนุนแก่พรรคตลอดถึงการเป็นผู้สมัครในนามพรรค

ในกรณีของสมาชิกพรรคกิจสังคม จะสังเกตเห็นได้ว่าตัวเลขที่แสดงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพรรคมีอยู่ในระดับสูงและระดับกลาง (บ่อยครั้งและบางครั้ง) ของกิจกรรมทั้งหมด ยกเว้นกิจกรรมบางอย่าง เช่น การให้เงินอุดหนุนแก่พรรค การชุมนุมต่อต้าน คัดค้านทางการเมือง ร่วมกับพรรคและการเป็นผู้สมัครในนามพรรค ซึ่งมีระดับต่ำเป็นส่วนใหญ่

ในกรณีของพรรคประชากรไทย จะเห็นได้ว่าระดับของการมีส่วนร่วมในพรรคการเมืองในระดับสูงบางกิจกรรมและหนักไปในทางไม่มีเลย ในบางกิจกรรม โดยเฉพาะการปิดโปสเตอร์หาเสียง การติดตามการหาเสียงของผู้สมัคร ซึ่งมีปริมาณตัวเลขที่สูงมาก ขณะเดียวกันตัวเลขของกิจกรรมที่ค่าหรือไม่มีเลยก็มีอยู่สูง เช่น การเป็นผู้สมัครในนามพรรค การเข้าร่วมชุมนุมต่อต้านคัดค้านทางการเมือง การให้เงินอุดหนุนพรรค การช่วยเหลือผู้สมัครในนามพรรค การช่วยวางแผนการหาเสียงเหล่านี้ซึ่งสมาชิกไม่มีเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณากิจกรรมกระตือรือร้นในพรรคของสมาชิกพรรคการเมืองทั้งสามพรรคแล้วจะพบว่ามีตัวเลขที่ควรพิจารณาคือว่า แต่ละพรรคต่างก็มีตัวเลขที่แสดงความกระตือรือร้น(บ่อยครั้ง) ในทุกกิจกรรมมีไม่มากนักที่เกินครึ่ง (15 คน) มีเกือบทุกพรรค แม้จะมีบางพรรคบางกิจกรรมบ่อยครั้งที่มีอยู่สูงก็จริง เช่น พรรคประชาธิปัตย์ มีผู้ร่วมกิจกรรมปิดโปสเตอร์ถึง 22 คน หรือพรรคประชากรไทยมีผู้ร่วมแจกใบปลิว 14 คน ก็ตาม หรือกิจสังคมมีกิจกรรมการเข้าร่วมประชุมพรรค การฟังการบรรยาย การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีระดับที่บ่อยครั้งสูง แต่กิจกรรมที่มีตัวเลขสูงเพียงอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะกล่าวได้ว่ามีระดับความผูกพันพรรคการเมืองสูง เพราะยังมีกิจกรรมกระตือรือร้นอีกมากมายและเป็นกิจกรรมที่จะเข้าร่วมโดยไม่ยากนักแม้ผู้มีใช้สมาชิกพรรคการเมืองก็อาจทำได้

กิจกรรมที่แสดงตัวเลขที่ค่าค่อนข้างมากก็คือ เกี่ยวกับการให้เงินอุดหนุนพรรค การร่วมชุมนุมต่อต้านคัดค้านทางการเมือง การเป็นผู้สมัครในนามพรรค กิจกรรมเหล่านี้เมื่อพิจารณาสภาพสมาชิกและสภาพพรรคการเมืองไทยซึ่งยังใหม่และกำลังพัฒนา

เช่นนี้ ตัวเลขที่ปรากฏก็น่าจะพอใจ เพราะเมื่อสังเกตดูแล้วจะพบว่าแต่ละพรรคมีความใกล้เคียงกัน คือไม่มีกิจกรรมเลยเกินครึ่งด้วยกันทั้งนั้น สำหรับกิจกรรมเหล่านี้ยกเว้นพรรคประชาธิปัตย์ โดยเฉพาะการให้เงินอุดหนุนพรรค ซึ่งมีตัวเลขการให้เงินอุดหนุนพรรคอยู่บ้าง ลักษณะดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าสภาพโดยทั่วไปกิจกรรมพรรคในแง่ของการให้เงินอุดหนุนก็ดี การชุมนุมต่อต้านก็ดี หรือการเป็นผู้สมัครในนามพรรคก็ดี เป็นกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์และความเป็นมาของพรรคเป็นอย่างมาก จะสังเกตเห็นได้ว่าพรรคประชาธิปัตย์ การเข้าร่วมชุมนุมต่อต้านคัดค้านมีปริมาณตัวเลขสูงกว่าสมาชิกพรรคการเมืองอื่น ๆ อาจเป็นเพราะพรรคประชาธิปัตย์เคยต่อสู้ในระบอบประชาธิปไตยมานานและเป็นฝ่ายค้านมายาวนานเช่นเดียวกัน ดังนั้นปริมาณตัวเลขจึงมีแนวโน้มมากกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ ซึ่งก็อายุและการต่อสู้ในทางการเมืองยังไม่ยาวนานนัก เช่น พรรคกิจสังคมหรือประชาธิปัตย์

กิจกรรมการเป็นผู้สมัครในนามพรรค ซึ่งมีปริมาณตัวเลขที่ต่ำและไม่มีกิจกรรมค้านนี้เลยอยู่สูง อาจเนื่องมาจากสมาชิกพรรคการเมืองของไทยโดยส่วนใหญ่ยังไม่มีความหมายเพียงพอที่จะสมัครเป็นตัวแทนพรรคในสนามการเลือกตั้ง การสมัครในนามของสมาชิกพรรคยังมีข้อจำกัดหลายอย่างหรือความไม่พร้อมของสมาชิกพรรคที่จะลงสนามเลือกตั้ง เพราะอาจมีข้อจำกัดทั้งสมาชิกพรรคเองหรือเกณฑ์การพิจารณาของพรรคต่อการที่จะส่งสมาชิกลงสมัครแข่งขันการเลือกตั้งในนามพรรค ซึ่งบางที่อาจเปิดโอกาสให้เฉพาะผู้มีทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ทางสังคมพร้อมมากกว่าก็ได้เช่นเดียวกันกับการให้เงินอุดหนุนแก่พรรคการเมือง ซึ่งมีปริมาณตัวเลขค่อนข้างต่ำซึ่งก็อาจมีเหตุผลเช่นเดียวกันก็ได้

กล่าวโดยสรุป เกี่ยวกับการมีกิจกรรมร่วมในพรรคการเมืองของสมาชิกพรรคการเมืองทั้งสามแล้วพบได้ว่า กิจกรรมเบื้องต้นหรือข้างสังเวียงสมาชิกพรรคทุกพรรคอยู่ในระดับที่สูงมากและจะมีกิจกรรมที่ลดต่ำลงมาเรื่อย ๆ ในกิจกรรมเชื่อมต่อและกิจกรรมกระตือรือร้น แต่กิจกรรมระดับเชื่อมต่อและระดับการกระตือรือร้นจะมีปริมาณตัวเลขที่สูงในบางกิจกรรมและจะต่ำมาก ๆ ในบางกิจกรรม เช่น การให้เงินอุดหนุนพรรค การเป็นผู้สมัครในนามพรรค การร่วมชุมนุมต่อต้านคัดค้านร่วมกับพรรคการเมืองเหล่านี้ เป็นต้น การมีบทบาทร่วมในกิจกรรมพรรคในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมิได้หมายความว่าสมาชิกพรรคมีความผูกพันน้อย เพราะบางครั้งขึ้นอยู่กับหลาย ๆ อย่างที่สมาชิกพรรค

การเมืองแต่ละคนจะมีกิจกรรมร่วมกับพรรคได้มากน้อยเพียงใด ย่อมพิจารณาถึงฐานะ
ตำแหน่งโอกาสและเวลาตลอดถึงสภาพพัฒนาทางการเมืองของไทยประกอบกันไปด้วย

ประเด็นเกี่ยวกับความสามารถในการระบุตำแหน่งฐานะหน้าที่ของบุคคลที่
สำคัญ ๆ ภายในพรรค กล่าวได้ว่าสมาชิกพรรคทั้งหมดทุกพรรครู้จักหัวหน้าพรรคทุกคน
มากที่สุด รองลงมาคือรองหัวหน้าพรรค โฆษกพรรคและเลขาธิการพรรคตามลำดับ

โดยทั่วไปแล้ว หน้าที่ของบุคคลในพรรคโดยเฉพาะบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ
ดังกล่าวมีหน้าที่ความรับผิดชอบแตกต่างกัน กล่าวโดยสรุปคือ หัวหน้าพรรคมีหน้าที่เป็น
หัวหน้ารับผิดชอบในการบริหารงานของพรรค เป็นตัวแทนของพรรค การมีอำนาจหน้าที่
ตามที่กฎหมายพรรคการเมืองกำหนดไว้ เป็นต้น รองหัวหน้าพรรคทำหน้าที่ช่วยหรือรับ
มอบหมายจากหัวหน้าพรรค โฆษกพรรคทำหน้าที่ดำเนินการประชาสัมพันธ์งานของพรรค
เลขาธิการพรรคทำหน้าที่ในการดำเนินธุรการในองค์การพรรค เช่น การจัดประชุมพรรค
และงานธุรการอื่น ๆ ภายในพรรค เป็นต้น

สมาชิกพรรคสามารถระบุตำแหน่งและรายชื่อบุคคลในตำแหน่งตามลำดับดังกล่าว
ได้เป็นส่วนใหญ่ จะมีส่วนน้อยที่ไม่รู้จัก โดยเฉพาะตำแหน่งโฆษกพรรคและเลขาธิการพรรค
อย่างไรก็ตาม สมาชิกบางท่านที่จำชื่อไม่ได้แต่ให้จึกตำแหน่งเอง โดยการบอกรายชื่อ
บุคคลในพรรคให้ก็สามารถระบุได้ว่าคนนั้นมีตำแหน่งเป็นอะไรในพรรคได้

ในตำแหน่งต่าง ๆ ของตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น สมาชิกส่วนใหญ่ก็สามารถ
ระบุได้พอสมควร แต่ไม่ครบประเด็นหน้าที่ที่สำคัญในแต่ละตำแหน่ง เช่น หัวหน้าพรรคมี
หน้าที่ในการ เป็นหัวหน้าบริหารงานและเป็นตัวแทนพรรคมากที่สุด หน้าที่รองหัวหน้าพรรค
ทำหน้าที่ช่วยหัวหน้าพรรค โฆษกพรรคทำหน้าที่ต้องแถลงงานต่าง ๆ ของพรรคที่ดำเนิน
ไป และหน้าที่เลขาธิการพรรค ซึ่งนอกจากคนจะรู้จักชื่อไม่มากนักแล้วหน้าที่ก็ไม่เป็นที่
รู้จักเท่าไรนัก

ลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวสมาชิกพรรคการเมืองที่ได้รับการสัมภาษณ์มีลักษณะใกล้เคียง
กันมากคือ รู้จักและสามารถระบุตำแหน่งฐานะและบทบาทหน้าที่ของสมาชิกคนสำคัญของ
พรรคดังกล่าวแล้วได้ใกล้เคียงกัน ส่วนมากที่ไม่ค่อยรู้จักโฆษกพรรคและเลขาธิการพรรคเกือบ

ทุกคนที่เป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่ได้รับการสัมภาษณ์

2. ความสามารถในการตระหนักถึง ระยะเวลาใกล้เคียงกับพรรคการเมือง เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ยังบอกถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของพรรคการเมืองเพิ่มเติมจากประเด็นแรกดังกล่าวแล้ว

สิ่งที่ได้กล่าวแล้วว่าการที่บุคคลจะรู้สึกว่าตนเองมีความใกล้เคียงกับสิ่งใดก็ตาม บุคคลย่อมจะรู้จักสิ่งนั้นพอสมควร เช่นเดียวกัน สมาชิกพรรคการเมืองจะไม่รู้สึกว่าตน ใกล้เคียงเลย หากไม่รู้จักว่าพรรคการเมืองนั้นเป็นอย่างไร การเป็นอย่างไรนั้นก็คือ เป็นการมองโดยทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับพรรคการเมือง ว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ พรรคการเมืองนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะความหมาย ความสำคัญของพรรคการเมือง ลักษณะสำคัญของนโยบาย อุดมการณ์พรรคที่ตนสังกัด การรู้จักสมาชิกพรรค ความสัมพันธ์ของสมาชิกพรรคซึ่ง ได้กล่าวไปบ้างแล้วในส่วนแรกเหล่านี้ เป็นต้น

ดังนั้น ในส่วนนี้ของการจะทดสอบว่าสมาชิกพรรคมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับ สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นและในที่นี้จะไม่กล่าวซ้ำให้ละเอียดอีก ในความสำคัญและ ความหมายของพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตย เพราะได้กล่าวไว้แล้วในบทก่อน

จากการสัมภาษณ์สมาชิกพรรคการเมืองดังกล่าวเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับพรรคการเมืองว่าเข้าใจว่าอย่างไร และมีความสำคัญต่อระบบการเมืองแบบ ประชาธิปไตยอย่างไรนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วสมาชิกทุกพรรคมีความเข้าใจที่ใช้ได้ทีเดียว แต่ไม่ลึก สำหรับบางคนซึ่งมีส่วนน้อย เพราะไม่ครอบคลุมความหมายที่แท้จริงและความ เข้าใจถึงความจำเป็นไปในระบบพรรคคือการปกครอง ระบบประชาธิปไตยก็เช่นเดียวกัน สมาชิกพรรคบางท่านได้อธิบายเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของพรรคการเมืองว่า มีความจำเป็นต่อระบบประชาธิปไตยเพียงใดได้ชัดเจนพอสมควร โดยกล่าวว่า

"เป็นการรวมกลุ่มคนที่มีแนวความคิดอย่างเดียวกันมารวมกันเพื่อจะแก้ไข ปัญหาของประเทศชาติในลักษณะรูปแบบเดียวกัน ดังนั้นพรรคการเมือง จึงมีความสำคัญมากเพราะในระบบประชาธิปไตยนั้น พรรคการเมือง เป็นสิ่งสำคัญต่อการบริหารประเทศ เพราะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีแนวคิดเดียวกัน

เพื่อแก้ไขปัญหาประเทศไทยในลักษณะเดียวกันไม่ให้มีการแตกแยกความคิด
ดังนั้นพรรคการเมืองจึงเป็นการรวบรวมคนที่มีลักษณะเช่นนี้เข้าด้วยกัน คน
ไม่มีลักษณะเดียวกันก็ควรแยกตัวออกไป" 1

"เป็นเรื่องของคนหลาย ๆ คนมารวมกัน ช่วยกันสร้างบ้านเมืองให้ดีขึ้น
ในอุดมการณ์ที่พวกเขาได้ร่วมกันตั้งขึ้นไว้ การรวมกันหลาย ๆ คน หลาย ๆ
ความคิด ความเห็นแล้วรวมความคิดเห็นใหญ่ ๆ ที่เข้ากันได้ อันไหนก็มี
ประโยชน์แล้วทำเพื่อชาติบ้านเมือง พรรคการเมืองต้องมีในระบบนี้ ไม่
เช่นนั้นแล้วจะปกครองอย่างไร เพราะคนมีมาก พรรคการเมืองนั้นแหละจะ
เป็นตัวรวมคนที่เข้ากันได้ คือ มีอุดมการณ์เข้ากันได้เป็นกลุ่มเป็นก้อนเพื่อจะ
ได้ทำงานตามความต้องการของชนา" 2

"หากคนเข้าใจประชาธิปไตยแล้วต้องมีพรรคการเมือง เพราะพรรคเป็น
ศูนย์รวมของปวงชนที่จะมาสังกัด เพื่อดูแลตัวเขา ดูแลนักบริหาร หาก
มีสมาชิกเขาบริหารประเทศไทย พรรคการเมืองก็เหมือนอย่างบริษัท จำกัด
บริษัทเจ้าของคือหุ้นส่วน แต่หุ้นส่วนของทั้งคณะกรรมการบริหารมาจากนักบริหาร
หากนักบริหารไม่ดี เขาก็เปลี่ยน แต่หุ้นส่วนไม่เปลี่ยน" 3

จากแนวความคิดความเห็น ความเข้าใจของสมาชิกพรรคการเมือง เกี่ยวกับ
ความหมายและความจำเป็นสำหรับพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตยนั้นมีความเข้าใจ
ดีพอสมควรและโดยส่วนใหญ่ของสมาชิกทุกพรรคและทุกคนก็มีลักษณะเช่นนี้หรือใกล้เคียง
อย่างนี้ จะมีบางคนบางท่านในทุกพรรคเช่นกันที่มีความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าว
น้อยและยังไม่ถูกต้อง เช่น "ก็คือนักการเมืองที่จะเป็นตัวแทนเราเป็นปากเป็นเสียงแทน
เรา เราไม่มีพรรคก็ไม่มีผู้แทน พรรคกับผู้แทนต้องคู่กันไป" 4

1 สัมภาษณ์ คนที่ 18, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 4 พฤศจิกายน 2528.

2 สัมภาษณ์ คนที่ 16, สมาชิกพรรคประชากรไทย, 6 พฤศจิกายน 2528.

3 สัมภาษณ์ คนที่ 5, สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์, 5 ตุลาคม 2528.

4 สัมภาษณ์ คนที่ 1, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 2 ตุลาคม 2528.

แม้ว่าจะมีความเข้าใจอยู่บ้าง แต่จริง ๆ แล้ว ความเข้าใจความหมาย และความจำเป็นในระบบประชาธิปไตยเป็นการมองที่แคบมากเกินไป ซึ่งก็ไม่ผิดนัก แต่เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เข้าใจอย่างนี้ที่เป็นเช่นนี้จะด้วยเหตุผลอื่น ๆ มามีผลกระทบที่ทำให้เข้าใจอย่างนี้ก็ได้

ประเด็นคำถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในอุดมการณ์ นโยบายของพรรคการเมืองที่ตนสังกัด โดยถามว่า ท่านพอจะบอกลักษณะ อุดมการณ์ นโยบายที่สำคัญ ๆ ของพรรคการเมืองที่เป็นสมาชิกอยู่ได้หรือไม่และอย่างไร ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร ได้รับคำตอบแตกต่างกันออกไปดังนี้

กรณีสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์แล้ว เรื่องอุดมการณ์ประชาธิปไตยและต่อต้านเผด็จการ เป็นสิ่งที่สมาชิกรู้จักมากที่สุด "ก้านแนวความคิดประชาธิปไตยผมเห็นว่าประชาธิปัตย์ เก่งชัดกว่าพรรคอื่นในเวลานี้"¹ และประชาธิปไตยที่ว่านั้นความเข้าใจของคนส่วนใหญ่คือเรื่องสิทธิเสรีภาพเสมอภาคในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม สิ่งเหล่านี้สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์เข้าใจได้ถูกต้อง แต่จะมีส่วนน้อยเท่านั้นที่ให้ความหมายในทางประชาธิปไตยดังกล่าวไม่เต็มที่ กล่าวคือ บางคนเน้นสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคทางการเมือง เป็นส่วนใหญ่ ลักษณะอย่างนี้ไม่ค่อยจะมีปัญหาอะไรในแง่สมาชิกพรรค ซึ่งยังไม่อาจเข้าใจอุดมการณ์ที่เป็นรายละเอียดของพรรคอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามสมาชิกเป็นส่วนใหญ่ได้เน้นการยึดมั่นอุดมการณ์ดังกล่าวเป็นหลักต่อประเด็นนี้หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้เน้นให้เห็นการยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตยของพรรคอย่างแน่ชัด คือ

"การรัก การส่งเสริมให้ประชาธิปไตยบัง รากลึกลงไปในประเทศไทย ไม่เคยเปลี่ยนแปลงและในการที่พัฒนา(ประชาธิปไตย) ใ้คตองพัฒนาพรรคให้เข้มแข็ง ... คอย ๆ สร้างพรรคให้เป็นพรรคมวลชนให้องค์ ชยายสาขา เพิ่มสมาชิก

¹ สัมภาษณ์ นายพิระพันธ์ พาลุสุข, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 31 ฉบับที่ 51 (9 มิถุนายน 2528), หน้า 47. (สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์).

พรรคยึดหลักอุดมการณ์ไม่เปลี่ยนแปลง" 1

ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมีอยู่มากมายในแต่ละด้าน การพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา สาธารณสุข ป้องกันประเทศ การเมืองการปกครองประเทศ และมีรายละเอียดอีกมาก แต่โดยสรุปแล้วนโยบายพรรคประชาธิปัตย์ มีเจตนารมณ์ และเจตนาอันแน่วแน่ที่จะอุทิศแรงกายและแรงใจร่วมมือประสานงานกับทุกองค์การ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อันนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชน โดยยึดมั่นในการปกครอง ระบบประชาธิปไทย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข 2

สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์เกือบทั้งหมดสามารถอธิบายลักษณะ นโยบายที่สำคัญ ๆ ของพรรคได้ค่อนข้างมากหรือไม่ได้เลย เหตุผลคือ จำไม่ได้ แต่รู้ว่าพรรคต้องมั่นนโยบายว่าไว้อย่างไร และมักจะตอบลักษณะกว้าง ๆ อิงแนวอุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมแบบเสรีประชาธิปไทยเป็นหลักตามหลักอุดมการณ์ของพรรคที่ยึดมั่นและเข้าใจกัน และพยายามอ้างถึงการที่พรรคไม่สามารถปฏิบัติตามนโยบายได้ เพราะเหตุการณ์ทางการเมือง โดยที่ยังบอกไม่ได้ว่าพรรคใดทำอะไรบ้างและมีความรู้ในรายละเอียดค่อนข้างน้อย สำหรับคนที่พูดได้บ้างจะให้คำอธิบายได้ว่า

"นโยบายพรรคพยายามแก้ไขปัญหาความทุกข์ของประชาชน ปัญหาเศรษฐกิจของชาติ เช่น การปฏิรูปที่ดิน แต่พรรคไม่อาจดำเนินนโยบายใด ๆ หรือนโยบาย หรือหลักกันนโยบายได้ เพราะปัญหาความสืบเนื่องทางการเมืองที่ไม่มีพรรคใดมีเสียงข้างมาก ไม่อาจเอานโยบายมาแก้ไขปัญหาได้" 3

1 สัมภาษณ์ นายพิชัย รัตตกุล รองนายกรัฐมนตรี และหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์, อาทิตยวิวัฒน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 98 (25 พฤศจิกายน - 2 ธันวาคม 2528), หน้า 13-14.

2 จากเอกสารพิมพ์แจกค่าแถมนโยบายของพรรคประชาธิปัตย์ 10 เมษายน 2526.

3 สัมภาษณ์นายพิสุทธิ์ สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์, 16 ตุลาคม 2528.

"นโยบายพรรคในทางการ เมืองมุ่งเปลี่ยนแปลงให้อำนาจไปสู่ประชาชนทางเศรษฐกิจ มีนโยบายว่า จะส่งเสริมกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ส่งเสริมฐานะครอบครัวเหล่านี้ เป็นต้น"¹

"นโยบายมีเยอะเยาะ ใจฉวยว่าพรรคประชาธิปไตย ยอมรับนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรี ใครใคร่ค้าค้า ภายในขอบเขตของกฎหมาย"²

จากคำสัมภาษณ์ของสมาชิกพรรคประชาธิปไตยบางท่าน จะเห็นได้ว่าเป็นการพูดที่ถูกคองแต่สามารถระบุได้เพียงบางอย่างบางประเด็นค่อนข้างจะนอยเกินไปสำหรับคนที่อยู่ในฐานะที่จะอธิบายไต่ถาม อย่างไรก็ตามก็นับได้ว่าสมาชิกพรรคได้ให้ความรู้ความเข้าใจนโยบายไต่ถาม แต่สมาชิกส่วนใหญ่ได้เน้นทางด้านอุดมการณ์ประชาธิปไตยเป็นหลัก เป็นความรู้ที่ยึดมั่นอยู่อย่างชัดเจน แม้สามารถอธิบายได้ไม่ครบทั้งหมดในลักษณะของอุดมการณ์พรรคที่ตนสังกัด ก็นับว่าเป็นการตีความควรถือสมาชิกควรรู้และเข้าใจในฐานะสมาชิกซึ่งมีระดับความเป็นสมาชิกที่แตกต่างกัน

กรณีสมาชิกพรรคกิจสังคม เรื่องอุดมการณ์ของพรรคซึ่งเมื่อถูกถามคำประกาศของพรรคกิจสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่า ไม่กล่าวเฉพาะอุดมการณ์ของพรรคเท่านั้น ยังกล่าวถึงปรัชญาของพรรคอีกด้วย เวลาพูดถึงอุดมการณ์พรรคกิจสังคม สมาชิกมักจะกล่าวถึงสองคำควบกันคือ "ปรัชญาอุดมการณ์ของพรรคกิจสังคม" ซึ่งมีลักษณะต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ซึ่งมีจะพูดถึงอุดมการณ์เพียงคำเดียว ดังนั้นเมื่อถามสมาชิกพรรคเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยส่วนใหญ่จะพูดสองคำพร้อมกันและโดยส่วนใหญ่ไม่อาจอธิบายได้ว่าเป็นอย่างไร แต่ส่วนใหญ่มักจะกล่าวว่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงอุดมการณ์พรรคกิจสังคม สมาชิกจึงสับสนอยู่มากว่า อุดมการณ์ ปรัชญาเป็นอย่างไรกันแน่ โดยส่วนใหญ่เพราะพอลถามถึงปรัชญาอุดมการณ์ สมาชิกจะกล่าวเลยไปถึงนโยบายของพรรคทุกครั้งไป และจะเน้นกล่าวถึงนโยบายเป็น

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 11 , สมาชิกพรรคประชาธิปไตย, 15 ตุลาคม 2528.

² สัมภาษณ์ คนที่ 13 , สมาชิกพรรคประชาธิปไตย, 16 ตุลาคม 2528.

ส่วนใหญ่ จากการใช้สัมภาษณ์ของสมาชิกบางท่านที่ยกมาเป็นตัวอย่าง ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์กับนโยบายของพรรคเสมอ "เรื่องปรัชญาอุดมการณ์นโยบายพรรค ผมคิดว่าเป็นนโยบายที่เห็นได้ชัด คือ เงินต้น ประกันพืชผล สภาตำบล และรักษาคณจนพีร์ นโยบายนี้เป็นแก่นนำนโยบายหลักของพรรค"¹ "พรรคกิจสังคมมีปรัชญาอุดมการณ์ที่เด่นชัดกว่าพรรคอื่น ๆ ซึ่งบอกว่าจะลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน จะอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ชัดเจน พรรคกิจสังคมมีอุดมการณ์หลักและวิธีการแก้ไขปัญหา กล่าวคือพูดแล้วต้องทำตามนโยบายที่กำหนดไว้ตามหลัก 3-4 อย่างดังกล่าแล้ว"²

"เรื่องของอุดมการณ์พรรค ผมว่ามันมีเรื่องสำคัญอยู่ 4 อัน คือ เงินต้น ประกันพืชผล สภาตำบล รักษาคนจนพีร์ อันนี้แหละเด่นชัดที่สุด นอกจากนี้ก็มีหลายประการ คือ การพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง ต้องมาจากประชาชนเพื่อประชาชนและโดยประชาชน มีใช้อำนาจแบ่งเวนหรือเผด็จการ ซึ่งเราไม่ต้องการ"³

จากคำสัมภาษณ์สมาชิกพรรคกิจสังคมทั้งหมด ได้พบและเห็นได้ชัดเจนว่าสมาชิกพรรคมีความคิดผูกพันโดยอาศัยนโยบายพรรคเป็นเครื่องเชื่อมโยง เป็นหลักตามที่กล่าวแล้วข้างต้นถึง เหตุการณ์เข้าพรรคว่าสมาชิกเข้าพรรคเพราะชอบนโยบายพรรคเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปรัชญาอุดมการณ์ของพรรคเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของพรรคและเหตุของความผูกพันพรรคแต่แท้จริงแล้วยัง เป็นความคิดระคับที่รองลงมาจากนโยบายพรรค เพราะเมื่อพูดถึงพรรคสมาชิกก็นึกถึงนโยบายพรรคก่อน เพราะมีความโดดเด่นและจำง่ายกว่านโยบายพรรคอื่น ๆ คือ

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 24, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 23 พฤศจิกายน 2528.

² สัมภาษณ์ ประสบ นุชราค่า, อ่างแล้ว.

³ สัมภาษณ์ คนที่ 28, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 4 ธันวาคม 2528.

"เงินปัน ประกันพิชิตผล สภาตำบล รักษาคนจนฟรี" และสามารถอธิบายได้แต่ละอย่าง แต่ละประเด็นได้คือพอสมควร

ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นความเข้าใจของสมาชิกที่สืบเนื่องมาจากกรณีที่สภาพการณ์ทางการเมือง เมื่อพรรคกิจสังคมมีโอกาสเป็นพรรคร่วมรัฐบาล มีพรรคกิจสังคมเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลและหัวหน้าพรรคเป็นนายกรัฐมนตรีและสามารถนำนโยบายดังกล่าวไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้คือพอสมควร (ปี 2518) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเงินปัน ซึ่งเป็นผลสำเร็จระดับหนึ่งทั้งในแง่ผลงานและชื่อเสียงของพรรคเป็นที่รู้จัก โดยเฉพาะในชนบทในนามพรรคกิจสุโขทัย หรือพรรคกิจสังคม เงินปันจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของพรรคไปโดยปริยาย

ดังนั้นคำขวัญหรือคำพูดที่พรรคใช้อยู่ทุกวันนี้ที่ว่า "เราทำได้และเราจะทำต่อไปจนบรรลุชัยชนะ" เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายของพรรคที่ทำประสบผลสำเร็จมาแล้วและเป็นวิถีทางมุ่งมั่นจะสานต่อไปตามวิถีทางเดิม ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถนำไปใช้ได้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริง ๆ จัง ๆ ทั้งนี้จึงไม่แปลกใจว่า แท้จริงแล้วสมาชิกพรรคกิจสังคมที่ได้รับการสัมภาษณ์ทั้งหมดจึงมีความรู้จักมักคุ้นและศรัทธาในนโยบายของพรรคที่โดดเด่น จาง่ายมากกว่าปรัชญา อุดมการณ์ของพรรคซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่มองเห็นว่าพรรคการเมืองไทยหากมองในแง่นี้แล้วไม่ค่อยจะมีความแตกต่างกันมากนัก

กรณีสมาชิกพรรคประชากรไทย เมื่อถามถึงอุดมการณ์พรรค สมาชิกพรรคโดยส่วนใหญ่ที่ได้รับการสัมภาษณ์นึกถึงความ เป็นประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในลักษณะให้สิทธิเสรีภาพในการเมือง ไม่นิยมการบังคับข่มขู่ กฎหมู่อยู่เหนือกฎหมายเทิดทูนพระมหากษัตริย์ ยึดเสียงส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ ความถูกต้องเป็นธรรมในระบบประชาธิปไตยที่แท้จริง เหล่านี้เป็นลักษณะที่สมาชิกได้กล่าวถึงมากที่สุด มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ ซึ่งให้เห็นว่าสมาชิกยังมีความรู้ความเข้าใจในอุดมการณ์ของพรรคพอสมควรไม่ต่างจากสมาชิกพรรคกิจสังคมเท่าใดนัก

ในแง่ของนโยบายพรรคประชากรไทย สมาชิกที่ได้รับการสัมภาษณ์โดยส่วนใหญ่ก็จะไม่ค่อยนึกถึงว่าลักษณะอย่างไร มีเพียงส่วนน้อยที่นึกถึงนโยบายในแง่

นามธรรมว่าลักษณะนโยบายของพรรค ทำเพื่อความถูกต้องเป็นธรรม เพื่อประโยชน์
 ของประชาชน ยึดระบบระเบียบในการปฏิบัติงานเป็นหลัก แต่โดยส่วนใหญ่มักจะนึก
 ถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่า หมายถึงสิ่งมองเห็นได้ในสิ่งที่พรรคทำได้เป็นผลสำเร็จ
 ตามความเข้าใจของสมาชิก ไม่ว่าโครงการแพลตฟอร์ม ทางด่วน ถนนวงแหวน
 สนามบิน รถเมล์ โครงการปรับปรุงชุมชนกรุงเทพฯ พวกสสัม การจำกัดมลภาวะ
 ต่าง ๆ การช่วยเหลือคนจน การทำข่าวสารเป็นดูงชาย เหล่านี้เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้เป็นผลงานของพรรคที่สมาชิกมองเห็นได้ ระบุได้โดยส่วนใหญ่
 จากข้อปรากฏดังกล่าว สมาชิกเข้าใจได้คำว่าพรรคได้ทำเพื่อชาติบ้านเมืองจริง ๆ มี
 ใจค่านิ่งถึงชื่อเสียง พรรคเป็นหลัก แต่ทำเพื่อความผาสุกของคนส่วนใหญ่ คำขวัญหรือ
 สโลแกนที่สมาชิกส่วนใหญ่รู้จักก็คือ "เรื่องของส่วนรวมมาก่อนส่วนตัว เรื่องของบ้านเมือง
 มาก่อนพรรค" ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการยึดมั่นในนโยบายที่จะทำเพื่อประโยชน์ของชาติ
 บ้านเมืองจริง ๆ อย่างที่สมาชิกเข้าใจ

กล่าวได้ว่า อุดมการณ์หรือนโยบายหากจะมองในแง่นามธรรมแล้วสมาชิกที่
 ความสนใจอยู่ค่อนข้างน้อย ส่วนมากจะนึกถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่เป็นผลงานของพรรค
 และมุ่งมองตัวบุคคลผู้ซึ่งอยู่เบื้องหลังของผลงานเหล่านี้ โดยเน้นที่ความกล้าคิดกล้าทำ
 กล้าได้กล้าเสียตัดสินใจ โดยมุ่งประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักคือหัวหน้าพรรคนั่นเอง

3. ความสามารถในการพิจารณาผลกระทบระหว่างตนกับพรรคการเมืองที่
 เป็นสมาชิกอยู่

ดังได้กล่าวแล้วในบทก่อนว่า การพิจารณาผลกระทบระหว่างสมาชิกพรรคกับ
 พรรคนั้นเป็นการมองทั้งความรู้สึกและความเป็นจริงที่เกิดขึ้น กล่าวคือ เป็นทั้งรูปธรรม
 และนามธรรม ดังนั้นในการนี้จึงแยกพิจารณาได้สองลักษณะด้วยกันคือ

1. พิจารณาว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ๆ ที่สมาชิกได้รับจริง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรม
 และนามธรรมนั้นได้รับหรือได้ให้หรือไม่ เป็นการมองผลกระทบที่เกิดขึ้นที่ชัดเจนคือสมาชิก

2. พิจารณาความสามารถของบุคคลหรือสมาชิกพรรคการเมืองเห็นผลที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในพรรคหรืออันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงตนเองภายในพรรค

กรณีที่พิจารณาผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง ๆ หรือสมาชิกมีส่วนได้ ส่วนเสียกับพรรค ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมนั้นเป็นผลโดยตรงที่สมาชิกได้รับจากพรรคว่า สมาชิกควรได้รับอะไรบ้าง สิ่งที่ปรากฏชัดที่สมาชิกควรได้รับที่เป็นรูปธรรมน่าจะได้อะไรบ้างหรือสิ่งที่เป็นเอกสารหลักฐานต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อสมาชิก รวมทั้งที่เป็นนามธรรม น่าจะได้อะไรบ้างความรู้ความเข้าใจพรรคการเมืองของตน บทบาทของพรรค ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองยิ่งขึ้น เหล่านี้จะเป็นสิ่งที่สมาชิกได้รับโดยตรงในฐานะสมาชิกพรรค

กรณีความสามารถของสมาชิกในการพิจารณาองเห็นถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพรรคอันมีผลกระทบในความรู้สึกและเป็นจริงของสมาชิก เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบาย ผู้นำพรรค หรือกฎข้อบังคับของพรรค หรือเปลี่ยนฐานะของพรรคจากพรรคฝ่ายค้านไปเป็นฝ่ายรัฐบาลเหล่านี้เป็นต้น อีกกรณีหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของตัวสมาชิกเอง และมีผลกระทบต่อพรรคการเมือง กรณีอย่างนี้เป็นการมองของสมาชิกที่เกิดจากการเปลี่ยนสถานภาพของตน อาจได้แก่การเปลี่ยนฐานะตำแหน่งของตนจากฐานะหนึ่งไปสู่อีกฐานะหนึ่ง เช่น จากสมาชิกพรรคธรรมดาไปเป็นสมาชิกที่มีบทบาทที่สำคัญมากขึ้น เช่น เป็นกรรมการบริหารหรือมีตำแหน่งอื่น ๆ ที่มีลักษณะพิเศษต่างออกไปจากฐานะเดิมของตนในพรรคที่สังกัด

ไม่ว่ากรณีแรกหรือกรณีหลัง ในแง่ของความสามารถของสมาชิกที่มองเห็นผลที่เกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เป็นการมองทั้งสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและการคาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้น กล่าวคือ สมาชิกอาจมองเห็นผลการเปลี่ยนแปลงภายในพรรคได้ตลอดเวลาที่ผ่านมาจะด้วยวิธีใดก็ตาม สมาชิกสามารถระบุหรืออย่างน้อยพอจะกล่าวได้ว่ามองเห็นการเปลี่ยนแปลงใดในช่วงหรือระยะเวลาใดเวลาหนึ่งก็ได้ ความสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นภายในพรรค แต่หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงภายในพรรคแต่ประการใด สมาชิกก็สามารถระบุได้ว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ภายในพรรคตาม

สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น และกรณีการเปลี่ยนแปลงฐานะตำแหน่งสมาชิกซึ่งมีผล
กระทบต่อพรรคในกรณีที่มีการเปลี่ยนฐานะสมาชิกให้สูงขึ้น เป็นการสร้างความกระตือรือ
รือผลกระทบบ้างยิ่งขึ้น

กรณีดังกล่าวจะใช้คำถาม คือ ถามว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาท่านเห็นการ
เปลี่ยนแปลงภายในพรรคซึ่งอาจเป็นเรื่องของนโยบายหรือสมาชิกภาพของสมาชิกภายใน
พรรคเป็นต้น ท่านคาดหวังอะไรจากพรรคบ้าง (ถ้ามี) รู้สึกผิดหวังจากสิ่งนั้นบ้างหรือ
ไม่) และท่านรู้สึกอย่างไรต่อการแสดงความไม่ชอบของบุคคลภายนอกต่อพรรคการเมือง
ที่ท่านเป็นสมาชิกอยู่

คำตอบที่ได้รับจากการสัมภาษณ์พรรคสมาชิกพรรคการเมือง จะพิจารณา
ดูว่าสมาชิกโดยส่วนใหญ่แต่ละพรรคได้ให้คำตอบเป็นไปในทางใด โดยส่วนใหญ่ซึ่งจะ
สรุปเป็นแนวและบอกระดับความเป็นไปในลักษณะนั้น เพราะไม่ประสงค์จะชี้ออกมา
เป็นตัวเลขแต่อย่างใด หากคำตอบส่วนใหญ่เป็นไปตามลักษณะที่ประสงค์ในระดับที่ส่วน
ใหญ่เป็นไปแล้วจึงอาจสรุปได้ว่าได้รับผลกระทบโดยส่วนใหญ่ ทั้งนี้จะเปรียบเทียบดู
ระหว่างสมาชิกพรรคการเมืองที่แตกต่างกันดัง กล่าวแล้ว

เมื่อถามสิ่งที่ได้ให้กับพรรค ว่าได้ให้อะไรกับพรรคที่ตนเป็นสมาชิกบ้าง ไม่
ว่าสมาชิกพรรคการเมืองใดมีคำตอบตรงกันทั้งหมด คือการมีบทบาทที่มีต่อพรรคนั่นเอง
กล่าวคือ ได้ทำหน้าที่ตามที่สมาชิกควรจะมีควรเป็น ในฐานะสมาชิกที่ดีที่ควรจะมีหน้าที่
อย่างไรตามฐานะของแต่ละคนเป็นเรื่องสำคัญ

หน้าที่ ที่ส่งผลกระทบต่อ สมาชิกพรรคทั้งหมดได้ทำ คือการทำหน้าที่เผยแพร่
อุดมการณ์นโยบายของพรรคในโอกาสต่าง ๆ แก่บุคคลอื่นในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการ
สนทนา พบปะระหว่างกัน ระหว่างชุมชน เป็นต้น สมาชิกจะทำหน้าที่ได้ดีและเต็มที่
เมื่อคราวมีการเลือกตั้งที่พรรคตนเองส่งสมาชิกลงแข่งขันในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง

นอกจากนั้น สิ่งที่ได้ให้กับพรรคสำหรับนอกเหนือจากหน้าที่สมาชิกพึงมีตาม
ควรแล้ว บางท่านได้ทำหน้าที่นอกเหนือกว่านั้น เช่น ให้อำนาจ ได้แสดงความคิดเห็น

เสนอพรรคโดยสม่ำเสมอ ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกเหล่านั้นอยู่ในฐานะที่ทำได้ เช่น เป็นสมาชิกพรรคในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น ซึ่งมีเพียงส่วนน้อยจากสมาชิกที่รับการสัมภาษณ์

ในด้านสิ่งที่ได้รับจากพรรค สมาชิกพรรคทุกคนและทุกพรรคไม่ปฏิเสธว่าไม่ได้รับอะไรเลยจากพรรคเมื่อเขาเป็นสมาชิกพรรคแล้ว สมาชิกทั้งหมดของแต่ละพรรคได้รับการสัมภาษณ์ต่างบอกว่าได้รับความรู้ความเข้าใจในอุดมการณ์นโยบายและอื่น ๆ ของพรรค ตลอดจนความรู้ความเข้าใจการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ช่องทางที่สมาชิกได้รับคือสำเนาเอกสารต่าง ๆ ของพรรคที่ส่งไปให้ และจากการพบปะสนทนากับผู้ใกล้ชิด ทั้งที่เป็นสมาชิกพรรคด้วยกัน รวมทั้งจากการดำเนินการทางการเมือง คอสาธารณชนและการประชุมสัมมนาของพรรค เป็นต้น

นอกจากนั้นสมาชิกบางส่วนบอกว่าได้รับความพอใจในผลงานของพรรคที่ได้ทำไปว่ามีประโยชน์คือชาตินิยมเมืองและความอบอุ่นใจที่สมาชิกได้ทำหน้าที่ของสมาชิกด้วยดีเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้น สิ่งที่ได้ให้หรือได้รับที่สมาชิกพรรคมีต่อพรรคมีลักษณะไม่ต่างกันเท่าไรนัก ส่วนใหญ่มีลักษณะเหมือนกัน ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าสมาชิกพรรคได้รับผลกระทบในลักษณะเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ต่างออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของสมาชิกแต่ละท่านซึ่งไม่เหมือนกัน

เมื่อพิจารณาความคาดหวังของสมาชิกที่มีต่อพรรคมีความคาดหวังอะไรจากพรรคบ้าง ซึ่งเป็นการมองอีกด้านหนึ่งในลักษณะที่ว่าหากสมาชิกคาดหวังสิ่งใดจากพรรคหรือมีความคาดหวังจากพรรคการเมืองแล้ว ความคาดหวังเป็นปัจจัยหนึ่งที่สมาชิกหวังที่จะบรรลุและเป็นเป้าหมายในความพยายามที่จะติดตามเอาใจใส่พรรคการเมืองและแสวงหาวิธีการที่จะให้พรรคการเมืองดำเนินไปด้วยดีในกระบวนการประชาธิปไตย

สมาชิกพรรคการเมืองที่สังกัดพรรคการเมืองที่แตกต่างกันโดยส่วนใหญ่มีความคาดหวังอยากเห็นพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกดำเนินไปด้วยดี มีความมั่นคง และ

สามารถผ่านนโยบายที่แถลงไว้ต่อประชาชนไปใช้ให้ได้ในทางปฏิบัติ ตลอดจนการหวังให้พรรคเป็นรัฐบาลโดยเสียงข้างมาก สิ่งเหล่านี้สมาชิกส่วนใหญ่จากพรรคการเมืองมักคาดหวังไว้

ความคาดหวังเช่นนี้เป็นสิ่งที่นักประชาธิปไตยหรือการเมือง ระบอบเสรีประชาธิปไตยปรารถนาอย่างยิ่งที่จะได้หรือเห็นระบบพรรคการเมือง เป็นระบบที่มีเสถียรภาพ หมายถึง พรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากในสภา(ในระบบรัฐสภา) หรือเป็นรัฐบาลผสมก็ควรเป็นรัฐบาลผสมที่มีพรรคน้อยที่สุด เพื่อที่จะไม่แตกแยกในความคิดความเห็นมากจนเกินไป และสามารถตกลงประนีประนอมกันได้ในลักษณะที่สามารถใช้นโยบายของพรรคร่วมรัฐบาลนำไปปฏิบัติที่มีความขัดแย้งกันน้อยที่สุด พรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากแสดงถึงการยอมรับของประชาชนอย่างท่วมท้น นโยบายของพรรคได้รับการรับรองตรวจสอบจากประชาชนแล้ว โดยส่วนมากเช่นนี้ก็สามารถบริหารประเทศได้โดยไม่ต้องพะวงว่าจะถูกฝ่ายค้านล้มกระดานการเมือง ความเข้มแข็งของพรรคจึงมีอยู่มาก ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของการเมืองระบอบประชาธิปไตยที่มีพรรคการเมือง เป็นเครื่องมือบริหารประเทศ

ดังนั้น ความคาดหวังเช่นนี้ไม่เฉพาะสมาชิกพรรคเท่านั้น แม้แต่บุคคลอื่นที่อยู่ในระบอบเดียวกันจึงเป็นความปรารถนาที่ดี แสดงถึงความปรารถนาร่วมและความรู้ความเข้าใจและความสำนึก ความรับผิดชอบของประชาชนที่มีต่อระบบการเมืองที่เป็นอยู่ มิได้มองภายในพรรคการเมืองซึ่งเป็นความคาดหวังที่แคบ ๆ หรือเป็นการเฉพาะ

ความคาดหวังอื่น ๆ จากพรรคการเมืองซึ่งเป็นการมองเฉพาะภายในพรรค ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำรงอยู่และความก้าวหน้าของพรรคซึ่งได้แก่สมาชิกบางท่านจากบางพรรค ซึ่งมีเพียงส่วนน้อย เช่น หวังตำแหน่งฐานะในพรรค ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของสมาชิก เช่น ผู้ที่เป็นส.ส. เป็นต้น

เหตุผลของ ส.ส. ที่บางท่านได้ไว้ก็คือว่า การเป็น ส.ส. เป็นพวกที่คิดแล้วพูด แต่ไม่ได้ทำ หากได้เป็นหรือมีตำแหน่งที่สูงขึ้นหรือเป็นรัฐมนตรีจะสามารถทำทุก

หึ่งพูดและทำได้ด้วย จึงไม่แปลกใจเลยว่าทำไมสมาชิกพรรคการเมืองที่อยู่ในฐานะ
เป็น ส.ส. มักจะปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอว่าแย่งการมีตำแหน่ง เป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาล
และนำไปสู่ปัญหาการแตกแยกทั้งภายในพรรคหรือแม้ในคณะรัฐบาล เช่น กรณีที่มักเกิด
ขึ้นในประเทศไทยบ่อย ๆ

ในด้านของความผิดหวัง ความผิดหวังของสมาชิกเป็นการพิจารณาแบบกลับ
หรืออีกด้านหนึ่งจากกรณีดังกล่าวแล้ว เป็นการตรวจสอบอีกครั้งว่าเมื่อมีความคาดหวังอย่าง
นั้นแล้ว สมาชิกมีความผิดหวังหรือไม่ ซึ่งความผิดหวังหากปรากฏก็แสดงให้เห็นว่าสมาชิก
ได้รับผลที่เกิดขึ้นจริงจากพรรคการเมืองว่ายังไม่ทำให้ความคาดหวังของสมาชิกพรรค
บรรลุผล

สมาชิกพรรคโดยส่วนใหญ่มีความรู้สึกผิดหวังอยู่บ้างและค่อนข้างมากจากความ
คาดหวังดังกล่าวแล้ว กล่าวคือ พรรคไม่สามารถนำนโยบายไปใช้ให้เกิดผลในทาง
ปฏิบัติอย่างแท้จริง พรรคการเมืองของตนไม่ได้เป็นรัฐบาลเสียงข้างมากนั่นเอง ความ
รู้สึกผิดหวังนี้สมาชิกได้รับมาก แต่ก็ไม่ถึงกับทำให้ลาออกจากรกการเมืองสมาชิกพรรค แต่
สมาชิกเข้าใจสภาพการณ์ทางการเมืองไทยในปัจจุบันนั้นเป็นอย่างไรพอสมควร โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งความเข้าใจเกี่ยวกับระบบพรรคการเมืองที่มีหลายพรรคและไม่สามารถจัดตั้ง
รัฐบาลด้วยเสียงข้างมากได้ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ถูกคอง

สมาชิกพรรคการเมืองบางพรรคที่แตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย เช่น กรณีสมาชิก
พรรคประชาธิปัตย์บางท่านว่าพรรคไม่ชอบโตการกล่าวโจมตีว่าร้ายแก่พรรคอย่างเต็มที่
ปล่อยให้บุคคลอื่นว่ากล่าวจนเกินไป เป็นความคับแค้นใจอันหนึ่งที่สมาชิกพรรคมีต่อพรรค
ด้วย และสมาชิกก็ไม่อยู่ในฐานะที่แก้ข้อกล่าวหาเหล่านั้นได้ เพราะเป็นเรื่องใหญ่และ
พรรคต้องมีบทบาทอย่างเต็มที่และมากด้วย

ดังนั้นสมาชิกพรรคการเมืองทุกพรรคต่างได้รับความผิดหวังทั้งนั้น แต่มีลักษณะ
ไม่คอยรุนแรง เป็นความผิดหวังที่เข้าใจสภาพการณ์ทางการเมืองของไทยเป็นการเฉพาะ
สมาชิกพรรคจึงได้รับผลกระทบในความรู้สึกและเป็นจริงดัง กล่าวแล้วโดยฉันท

ประเด็นการตรวจสอบกว่าสมาชิกพรรคมอง เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจ เป็นภายในพรรคหรือที่เกี่ยวข้อง กับพรรคการเมือง ทั้งนี้เพื่อจะทราบว่ามีการติดตาม ความเป็นไปของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ทำให้รู้ว่าสมาชิกผิดไปพรรคการเมือง ที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ทำให้รู้ว่าสมาชิกผิดไปพรรคการเมืองอย่างจริงจังและการรับรู้ใน เปลี่ยนแปลงของพรรค จึงเป็นการมองประเด็นที่ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรม ของสมาชิกว่าเป็นอย่างไรและไปในทิศทางใด

คำถามที่ว่า ท่านพอจะทราบการ เปลี่ยนแปลงตำแหน่งของสมาชิกพรรคบาง ตำแหน่ง เช่น เลขาธิการพรรคคนก่อน คนปัจจุบันเป็นใครหรือพอทราบเกี่ยวกับการ เปลี่ยนนโยบายที่เห็นได้ชัดบ้างหรือไม่ สมาชิกพรรคโดยส่วนใหญ่ตอบกรณีแรกไม่ค่อยได้ มีส่วนน้อยตอบได้ เช่นเดียวกับกรณีหลังที่ส่วนใหญ่ตอบไม่ได้ โดยเฉพาะสมาชิกพรรค ประชาธิปัตย์ พรรคประชาธิปัตย์ แต่ไม่ว่าสมาชิกพรรคการเมืองใดในกรณีหลังนี้มักจะ มองว่าตลอดเวลาที่ผ่านมานโยบายคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงแค้อย่างใด เพราะพิจารณา เห็นว่าพรรคการเมืองยังไม่สามารถนำนโยบายไปใช้เพื่อ แก้ปัญหาของประเทศชาติ การไม่ สามารถแก้ปัญหา หมายถึง ปัญหาของชาติยังไม่ได้รับการแก้ไขนโยบายก็คงสภาพเช่นนั้น

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงภายในพรรค มีสมาชิกพรรคบางท่าน โดยเฉพาะ พรรคประชาธิปัตย์มองว่าอุดมการณ์พรรคประชาธิปัตย์ ปัจจุบันเน้นการต่อสู้ที่ไม่เข้มข้น เหมือนสมัยก่อน นอกจากนี้สมาชิกพรรคมีการแตกแยกกันมาก สิ่งเหล่านี้เป็นการประเมิน จากสายตาที่พอมอง เห็นของสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์บางส่วน

การมอง เห็นที่ชัดเจนที่สุดของสมาชิกพรรคทุกพรรคโดยส่วนใหญ่ คือสถานภาพ ของพรรคการเมืองที่เป็นอยู่ในอีกครึ่งหนึ่งปัจจุบัน โดยเฉพาะการมอง เห็นการเปลี่ยนแปลง สถานภาพของพรรคจากการ เป็นฝ่ายค้านมาเป็นฝ่ายรัฐบาลหรือจากเป็นฝ่ายรัฐบาลมา เป็นฝ่ายค้าน ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนสภาพเกี่ยวกับนโยบายที่พรรคจะนำไป ปฏิบัติได้ผลหรือไม่

สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์รู้ว่าเมื่อก่อนปี 2526 และปัจจุบันพรรคได้เป็นรัฐบาล เช่นเดียวกับพรรคกิจสังคม พรรคประชาธิปัตย์ เป็นฝ่ายค้านมาร่วมรัฐบาลเมื่อจัดตั้ง รัฐบาลปี 2526 ซึ่งสมาชิกโดยส่วนใหญ่รู้

สมาชิกพรรคทั้งสามโดยส่วนใหญ่สามารถประเมินทางการเมืองได้ว่า เมื่อสถานการณ์ของพรรคของตนเป็นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้น คือสถานะของนโยบายของพรรคที่มีผลในทางปฏิบัติได้หรือไม่ความไปค้วย สมาชิกยอมรับว่าเมื่อพรรคของตนเป็นรัฐบาลสมยอมไม่ สามารถนำนโยบายของพรรคตนไปใช้ได้เต็มที่ เพราะต้องประนีประนอมในทางนโยบายของรัฐบาลสมยอม ใย่ไรก็ตาม สมาชิกพรรคส่วนใหญ่ก็มักจะเข้าข้างตนเองอยู่เสมอว่าพรรคที่ร่วมรัฐบาลนั้นยอมสามารถนำนโยบายพรรคของตนไปใช้ได้ เพราะแต่ละพรรคก็รับนิคชอบกันใด กระทั่งไปทำตามที่จัดสรรโควตาความรับนิคชอบงานของพรรคร่วมรัฐบาล

ความเห็นของสมาชิกว่าทำไมถึงคิดเห็นอย่างนั้น มีความแตกต่างกันออกไป สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ไทยมองว่าขึ้นอยู่กับความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมของหัวหน้าพรรคค่อนข้างมาก นโยบายจึงจะเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างจริงจัง สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์และกิจสังคมเน้นเกี่ยวกับระบบความรับนิคชอบของพรรคที่ได้รับการจัดสรรโควตารับนิคชอบและความสามารถของผู้รับนิคชอบที่ประนีประนอมกันสูงจึงสามารถนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลได้

ในประเด็นตามถึงความรู้สึกของสมาชิกว่ามีความรู้สึกอย่างไรที่มีการกล่าวโจมตีหรือกล่าวหาพรรคในหลาย ๆ อย่างที่ปรากฏเป็นจริงขึ้นเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายหรือพฤติกรรมของพรรคที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ เช่น กรณีของพรรคประชาธิปัตย์ ว่าเป็นพรรคของภาคใต้มากกว่าพรรคกิจสังคมประกาศประกันราคาข้าวช่วงใกล้เลือกตั้งใหญ่ปี 2530 ซึ่งประชาชนมอง เห็นว่าเป็นการหาเสียงของพรรคมากกว่ามุ่งให้เกิดผลในทางปฏิบัติ พรรคประชาธิปัตย์ไทยปรากฏว่ามีการทุจริตคอร์รัปชันในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ปรากฏเป็นข่าวจริง แต่ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรในฐานะผู้ศึกษายกขึ้นมาเพื่อตรวจสอบสมาชิกพรรคว่ามีความรู้สึกอย่างไร พอใจหรือไม่มากกว่าจะสืบสาวราวเรื่องจริงเป็นเช่นไร หากสมาชิกมีความรู้สึกพอใจหรือไม่หรือโกรธหรือไม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสมาชิกมีความรู้สึกผูกพันพรรคทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลของสมาชิกจากการได้รับรู้รับทราบความเป็นไปของพรรคคือเรื่องต่าง ๆ ที่ยกมาถ่วงถ่วงนั้นพอสมควร

จากการสัมภาษณ์สมาชิกพรรคการเมืองที่แตกต่างกัน ปรากฏว่าสมาชิกพรรคมีความรู้สึกต่อประเด็นต่าง ๆ ที่ยกมาล่านั้น แต่ลักษณะของความรู้สึกนั้นแตกต่างกันออกไป สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์รู้สึกไม่สบายใจ เป็นการสร้างความรู้สึกแตกแยกภายในพรรค แม้จะยอมรับความจริงอยู่บ้าง แต่มีข้อเป็นสิ่งที่ยึดมั่น สิ่งที่ยึดมั่นคืออุดมการณ์ นโยบายของพรรคมากกว่า สมาชิกพรรคกิจสังคมมีความรู้สึกไม่พอใจอยู่บ้างที่มีคเป็นเจตนารมณ์ของพรรค แต่เป็นเรื่องที่ค่อนข้างเข้าใจว่าเป็นเรื่องนโยบายของพรรคที่ต้องทำ คนที่ไม่ถูกต้องไม่เข้าใจพอ ก็พูดไปก็ไม่ว่าอะไร สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์รู้สึกโกรธไม่พอใจอยู่บ้าง มองว่าเป็นการไม่ให้ความยุติธรรมแก่พรรค เป็นการอิจฉาพรรคมากกว่าเป็นเรื่องที่ต้องเข้าใจเพราะพรรคไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสื่อมวลชน

อย่างไรก็ตามสมาชิกบางส่วนของผู้พรรคมีความรู้สึกและเห็นว่าเฉย ๆ และการเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องเข้าใจ ต้องรับฟัง และเมื่อมีโอกาสในฐานะสมาชิกพรรคที่รู้เรื่องก็ควรชี้แจงให้เข้าใจ เป็นการทำหน้าที่สมาชิกพรรคการเมืองที่ดี เป็นเรื่องธรรมดา รักจะเป็นประชาธิปไตยต้องใจกว้าง ต้องรับฟัง ต้องมีการคอยโต้กลับ เหตุผลที่ถูกต้อง มีหลักเกณฑ์ที่ดี จึงไม่ควรแสดงความก้าวร้าวโดยไม่จำเป็น

ประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตนเอง เกี่ยวกับพรรค ซึ่งอาจได้แก่การที่สมาชิกมีฐานะตำแหน่งสูงขึ้นหรือเข้าไปมีบทบาทในพรรคมากขึ้นหรือไม่ ในประเด็นนี้ สมาชิกพรรคทุกพรรคโดยส่วนใหญ่แล้วมีน้อยมากที่จะ เปลี่ยนฐานะของตน นอกจากการเป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นต่อการมีกิจกรรมหรือมีบทบาทที่สมาชิกในฐานะอื่นที่สูงขึ้น แต่ก็มีบ้างมีเพียงส่วนน้อย เช่น เคยเป็นสมาชิกธรรมดาแล้วได้เข้าไปเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและมีตำแหน่งที่สำคัญในพรรคและจากการเปลี่ยนแปลงฐานะของผู้นั้นก็ได้เข้าไปมีบทบาทที่เข้มข้นแน่นอนว่ายอมรับถึงบทบาทและสร้างผลกระทบต่อการพัฒนาหรือสร้างพรรคของตนได้ไม่น้อยเลยทีเดียว สมาชิกพรรคผู้นั้นย่อมมีความใกล้ชิดในความสัมพันธ์คือพรรคไ้มากกว่าสมาชิกสามัญเป็นธรรมดา

ฉะนั้น เมื่อพิจารณาความสามารถพิจารณาผลกระทบของสมาชิกที่มีต่อพรรคตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าไม่ว่าจะมองประเด็นใดก็ตามของสมาชิกพรรคการเมืองที่ต่างก็มีความสามารถในการพิจารณาผลกระทบได้มาก จะมีมากขึ้นเมื่อสมาชิก

นั้นอยู่ในฐานะที่ใกล้ชิดพรรคมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนสังกัดพรรคการเมืองนั้น หรือผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสำคัญของพรรคการเมืองนั้น อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาโดยทั่วไป โดยพิจารณาจากประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้วสมาชิกโดยส่วนใหญ่มีความสามารถพิจารณาผลกระทบระหว่างตนกับพรรคได้มากคล้าย ๆ กันทุกพรรค

ความรู้สึกที่คัดค้านพรรค

ความรู้สึกที่คัดค้านพรรคเป็นความรู้สึกที่มีลักษณะพิเศษและลึกซึ้งซึ่งทั่วโลกกล่าวไปบ้างแล้วในบทก่อน ในที่นี้จะได้อธิบายและแยกแยะเป็นประเด็น ๆ ออกไป และศึกษาเปรียบเทียบความรู้สึกของสมาชิกพรรคที่แตกต่างกันโดยเปรียบเทียบความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งที่ได้กำหนดคำถามเพื่อให้สมาชิกพรรคตอบเป็นคำถามหลาย ๆ คำถามหรือคำถามเดียวในประเด็นความรู้สึก ซึ่งแต่ละคำถามเป็นการแสดงความรู้สึกตอบต่อประเด็นที่ของการศึกษา

ก. ความเชื่อมั่นในพรรคการเมือง

บุคคลที่มีความเชื่อมั่นในพรรคการเมืองย่อมจะเชื่อว่าพรรคการเมืองนั้นก็มีประโยชน์ต่อเขาในฐานะที่พรรคเป็นองค์การ เขามีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบอบเสรีประชาธิปไตย จึงมั่นใจว่าพรรคจะเป็นช่องทางที่จะสนองประโยชน์ทางการเมืองตามกระบวนการทางการเมืองได้และจะยึดมั่นในพรรคการเมืองนั้น เพราะมีแนวคิดตรงกันกับตน

ในประเด็นนี้จะมุ่งถามถึงการยึดมั่นผูกพันพรรคอย่างจริงจัง เพราะการที่สมาชิกพรรคยึดมั่นพรรคออกไปนั้นสมาชิกก็จะใช้พรรคหรือเชื่อมั่นในพรรคว่าจะสามารถสนองประโยชน์ทางการเมืองได้ ดังนั้นคำถามในประเด็นนี้จึงถามว่ามีทัศนคติอย่างไรต่อการที่สมาชิกพรรคย้ายหรือเปลี่ยนแปลงการเป็นสมาชิกพรรคบ่อย ๆ ทัศนคติสมาชิกหากเป็นไปในลักษณะที่แสดงให้เห็นการยึดมั่นผูกพันพรรคที่ตนเป็นสมาชิกอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อุดมการณ์ นโยบายหรือผู้นำพรรคก็ตามย่อมชี้ให้เห็นว่าสมาชิกเชื่อมั่นในพรรคการเมืองนั้น ๆ

สมาชิกพรรคต่าง ๆ ที่ได้รับการสัมภาษณ์ตอบเป็นทำนองเดียวกันว่าไม่เห็น
 ค่ายเป็นส่วนใหญ่และไม่เห็นค่ายอย่างยิ่งบ้าง สมาชิกพรรคบางส่วนมีความเห็นต่างกัน
 ออกไป และการที่ให้เหตุผลทั้งไม่เห็นค่ายและไม่เห็นค่ายอย่างยิ่ง มีลักษณะเดียวกัน
 คือผู้ที่เปลี่ยนพรรคเป็นผู้ที่ไม่มีจุดยืนเป็นของตนเอง เป็นนักแสวงหาความจริงมากกว่าการ
 ค้นพบความจริง กล่าวคือ ก่อนจะสังกัดพรรคการเมืองใด สมาชิกพรรคยอมพิจารณา
 แล้วว่าพรรคการเมืองนั้นมีอะไรตรงกับตนบ้าง เมื่อมีอะไรตรงกับตนแล้วยอมตนเป็น
 สมาชิกพรรคการเมืองที่ตนชอบนั้นเป็นเบื้องต้น ดังนั้นการที่สมาชิกพรรคมีการเปลี่ยน
 การสังกัดพรรคจะบ่อยหรือไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ไม่มีความเห็นอะไรที่ตรงกับพรรคการเมืองนั้น เขาก็
 ไม่ควรจะเป็นสมาชิกพรรคนั้นและจำเป็นต้องแสวงหาสังกัดพรรคที่ตรงกับเขาคือไป

อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองไทยซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่ายังมีความอ่อนแอและ
 วัฒนธรรมทางการเมืองไทยยังไม่สอดคล้องกันกับหลักประชาธิปไตยเท่าใดนัก พรรค
 การเมืองไทยยังอยู่ในช่วงของการพัฒนาการเมือง ความเปราะบางในความมั่นคงนั้นมี
 มาก พรรคการเมืองไทยยังมีหลาย ๆ อย่าง ยังไม่ชัดเจนพอ เช่น อุดมการณ์หรือ
 นโยบายพรรคการเมืองไทย สมาชิกพรรคยังคำนึงถึงความอยู่รอดของตัวเองมากกว่า
 พรรค ดังนั้นจึงเป็นปัญหาทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยไม่น้อย

กระนั้นก็ตาม แม้ว่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับพรรคการเมืองและวัฒนธรรมทาง
 การเมืองดังกล่าวแล้วก็ตาม การพัฒนาทางการเมืองของไทย โดยเฉพาะพรรค
 การเมืองยังคงมีอยู่ต่อไปครบถ้วนที่ประเทศไทยมุ่งใช้ระบบการเมืองนั้นตลอดไป และสมาชิก
 พรรคการเมืองซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความผูกพันในการเมืองในระบบประชาธิปไตยเป็นพิเศษ
 ย่อมตระหนักในภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบของเขาคือต่อพรรคในฐานะสมาชิกผู้สนับสนุน
 พรรคการเมืองและดำเนินการทางการเมืองโดยอาศัยพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่
 เป็นช่องทาง เขาย่อมจะมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อไม่มากก็น้อยในประเด็นสมาชิกบางท่าน
 ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนว่า

"ผมไม่เห็นค่ายอย่างยิ่ง มองโดยปัจจัยทั่วไปไม่มองเงื่อนไข การขัดแย้ง
 ภายในของเขา คนเราจะมีทิศทางทางการเมืองที่แจ่มชัด ทิศทางใดทิศทาง
 หนึ่ง แม้จะยอมรับว่าพรรคการเมืองไทยหลาย ๆ พรรคมีความคิด มีอุดมการณ์

ใกล้เคียงกัน จะแตกต่างกันบ้างก็วิธีการ แต่ไม่ควรจะหันเหไปตาม
กระแสผลประโยชน์ส่วนตัว" ¹

"ในความรู้สึกนั้นไม่ชอบเลย หากจะเปลี่ยนพรรคหนึ่งไปอยู่อีกพรรคหนึ่ง ซึ่ง
มีแนวนโยบายใกล้เคียงกันหรือเหมือนกันไม่เท่าไร แต่หากเปลี่ยนเป็นเวทีเล่น
ไม่ไหวแน่ เป็นสมาชิกพรรคหรือเป็นนักกิจกรรมเมืองที่ไม่ดี ไม่มีอุดมการณ์ที่แน่นอน
เล่นการเมืองไม่มีอุดมการณ์ นโยบายที่แน่นอน เล่นการเมืองไม่มีอุดมการณ์
เป็นการเล่นเพื่อตัวเอง ไม่ต้องการเล่นการเมืองเพื่อสังคม การเป็นนัก
การเมืองหรือสมาชิกพรรคการเมืองใดควรมีจุดยืนที่แน่ชัดแน่นอน ทำเพื่อสังคม
มิใช่เพื่อตัวเอง อย่างนี้แน่" ²

"แย่มาก แต่ดูเรามีเหตุผลสมควรทำเช่นพุดำไป ๆ แล้วอุดมการณ์ มันผิดกัน
และอุดมการณ์แน่ ก็สมควรเปลี่ยนได้ แต่บางคนเขาพรรคเขาก็ต้องถูกถอน
แล้วว่ามีอะไรตรงกับเราหรือเปล่า ต้องศึกษาให้รอบคอบ หากไม่ตรงกับเรา
จะเข้าไปทำไม มันก็อยู่ด้วยกันไม่ได้ ไม่ใช่ก็ไม่คิดแต่แรกแล้ว คิดว่าพรรค
การเมืองไทยก็ทีเดียว เราต้องมีจุดยืนของเราที่ตรงกันอย่างแน่นอนชัด
การเปลี่ยนพรรคหากไม่ได้ตั้งใจอยากเอานั่นอยากเอานี้ มันก็เสีย หรือลัดกันแน่" ³

แต่มีสมาชิกบางส่วนที่ไม่แน่ใจกับประเด็นคำถามและไม่มั่นใจว่าจะเห็นด้วย
เพราะไม่มั่นใจในพรรคการเมืองไทยที่ตนเป็นสมาชิกพรรคอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลง

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 19, สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์, 27 ตุลาคม 2528.

² สัมภาษณ์ บุญเลิศ ชีระตระกูล, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 3 ตุลาคม 2528.

³ สัมภาษณ์ คุณหญิงกนก สามเสนวิไล, สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ไทย, 7 ตุลาคม



การเป็นสมาชิกพรรคการเมืองนั้น ๆ ได้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยพรรคเป็นสำคัญ แม้ว่า
จะมีอะไร ๆ ตรงกันอยู่ก็ตาม โดยกล่าวกันว่า "ผมคอมมิวนิสต์ได้เต็มปากเพราะขึ้นอยู่กับ
กับการปฏิบัติตัวของคนในพรรค เพราะผมเข้าพรรค มีใช้ของการผลประโยชน์ แต่ได้
ศึกษาตัวบุคคล อุดมการณ์ นโยบายพรรค เพราะสิ่งเหล่านี้ที่ผมเห็น หากพรรคทำไม่
ได้หรือไม่ทำค่านโยบายก็ไม่แน่ว่าจะสนับสนุนพรรคนี้ต่อไปหรือไม่" ¹

"คนเราที่จริงน่าจะมีความจริงใจ มีความศรัทธาคือพรรค แต่ก็นั่นแหละ
หากพิสูจน์ได้ว่าพรรคทำไม่ดี ไม่เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง ทำผิดทำนอง
คลองธรรม มีการทุจริตคดโกง ผมว่าหากเปลี่ยนพรรคก็ไม่น่าเสียหายอะไร
เพราะพรรคไม่ดีเสียเองอย่างที่เราคิดไว้แต่แรก ตอนนั้นกล้าพูดได้ว่าพรรคอื่น
ไม่ได้มีความจริงใจอย่างพรรคเรา ก็ยังสนับสนุนพรรคต่อไปทราบเท่าพรรค
ทำประโยชน์แก่ประชาชนโดยส่วนรวมอย่างที่เข้ามาแล้วใช้ได้" ²

"ขณะนี้พรรคการเมืองมีขึ้น ๆ ลง ๆ ซึ่งอยู่กับสถานการณ์ พรรคนี้เปลี่ยน
วันนี้ซุบซิบอะไรอย่างนั้น แม้จะยึดมั่นในอุดมการณ์ นโยบายพรรคก็ตาม
แต่ไม่มั่นใจนักกับสถานะของพรรคและสถานการณ์ทางการเมืองก็ทำให้เรา
ไขว่ไขว่ใจเหมือนกันขึ้นอยู่กับพรรคอย่างมากเหมือนกัน" ³

ดังนั้น ความเชื่อมั่นในพรรคของสมาชิกพรรคโดยส่วนใหญ่มีอยู่สูง กล่าวคือ
มีความเชื่อว่าเมื่อสังกัดพรรคใดแล้วก็ไม่ควรเปลี่ยนแปลงการสังกัดพรรคอื่นอีก เพราะมี
แนวคิดหรือมีจุดยืนตรงกับพรรคการเมืองนั้น อย่างไรก็ตามยังมีสมาชิกบางส่วนซึ่งกระจาย
ออกไป ซึ่งไม่มั่นใจว่าพรรคจะให้ความมั่นใจได้มากนักเพียงใดขึ้นอยู่กับพรรค คือพรรค
ต้องพัฒนาตัวเองด้วยจุดยืนที่แน่นอน มีนโยบายที่สามารถปฏิบัติให้เกิดผลแก่ประชาชน
อย่างที่แถลงไว้ได้เป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแปรต่ออาการสมาชิกภาพของสมาชิก
บางส่วนไว้

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 6, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 5 ตุลาคม 2528.

² สัมภาษณ์ คนที่ 22, สมาชิกพรรคประชากรไทย, 29 พฤศจิกายน 2528.

³ สัมภาษณ์ คนที่ 24, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 6 ธันวาคม 2528.

ข. ความคิดอย่างมีเหตุผลต่อพรรคการเมือง

ความคิดที่ว่าสมาชิกพรรคการเมืองใดเชื่อต่อการตัดสินใจและการดำเนินนโยบายของพรรคเป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสมด้วยเหตุด้วยผลว่าเป็นไปตามหลักการของประชาธิปไตย เช่น การยึดมติเสียงส่วนใหญ่ในการกระทำของพรรค ของบุคคลที่เป็นสมาชิกพรรคเป็นต้น ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความเชื่อมั่นในพรรคการเมืองดังกล่าวแล้วข้างต้น

การยอมรับในความถูกต้องไม่ว่าการดำเนินนโยบายหรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ของพรรคการเมืองนั้นน่าจะมาจากการยอมรับในหลักการดำเนินก้าวที่เป็นไปตามระบบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐาน เช่น การยอมรับหลักการมีเหตุผลของความเป็นคน หลักของความยินยอมพร้อมใจกัน การถือเสียงข้างมาก การถือระเบียบกฎหมายเป็นหลักการเปลี่ยนแปลง หลักการมีส่วนร่วมของชนในทางการเมือง หลักของความมีเสรีภาพเสมอภาคเหล่านี้เป็นต้น¹ เป็นเครื่องพิจารณาในความคิดความเชื่อในการดำเนินการใด ๆ ของพรรคการเมืองที่สมาชิกเป็นอยู่

ในประเด็นนี้ได้สอบถามสมาชิกพรรคการเมืองว่ามีความเชื่อในการดำเนินการของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ว่าเป็นอย่างไร ยึดหลักอะไรเป็นเกณฑ์การตัดสินใจของพรรค ซึ่งหากสมาชิกมีความคิดความเชื่อพรรคในหลักการของประชาธิปไตยแล้วสมาชิกพรรคการเมืองนั้นน่าที่จะมีความคิดที่ยึดหลักที่ถูกต้องและเป็นการมองตามสภาพความเป็นจริงที่สมาชิกได้รู้ได้เห็น อันเป็นการแสดงถึงความเชื่อมั่นและติดตามพรรคการเมืองอย่างค่อนเนื่องอีกด้วย ทั้งนี้จึงได้ตั้งประเด็นคำถามเพื่อจะตรวจสอบดูในหลักการพิจารณาดังกล่าวของสมาชิกพรรคการเมืองว่า คิดว่าการดำเนินนโยบายของพรรคก็ดี หรือการแก้ไขเปลี่ยนแปลงปรับปรุงด้วยเรื่องใด ๆ ของพรรคการเมืองที่เป็น

¹ หลักการของประชาธิปไตย กุญแจละเอียดใน สมพงษ์ เณรมสิน และ จรุง สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ, หน้า 54-64.

สมาชิกอยู่ปัจจุบันไม่ว่าการเปลี่ยนผู้นำ การเปลี่ยนแปลงแก้ไขนโยบายหรือกฎระเบียบต่าง ๆ ของพรรคหรือการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายตำแหน่งของสมาชิกพรรคโดยเฉพาะสมาชิกระดับสูงของพรรค ท่านคิดว่าเป็นไปด้วยเหตุผลใดเป็นสำคัญ

สมาชิกพรรคการเมืองที่สังกัดพรรคการเมืองที่แตกต่างกันเกือบทั้งหมดตอบในลักษณะเดียวกันว่า การเปลี่ยนแปลงแก้ไขใด ๆ ภายในพรรคหรือการดำเนินการใด ๆ ของพรรคได้มีผลหลักของความถูกต้อง โดยเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกพรรคหรือมติโดยเสียงส่วนใหญ่เป็นหลักรวมทั้งการยึดกฎระเบียบหรือข้อบังคับของพรรค ซึ่งเป็นกรอบหรือบรรทัดฐานที่พรรคใช้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็มาจากการยินยอมหรือมติเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกพรรคเป็นเกณฑ์การพิจารณามาแต่คนนั่นเอง ซึ่งในประเด็นนี้สมาชิกพรรคได้ให้สัมภาษณ์ โดยกล่าวเน้นแสดงถึงการยึดหลักประชาธิปไตยเป็นแนวคิดในการตัดสินใจในการดำเนินงานของพรรคโดยกล่าวว่า

"มีกฎเกณฑ์ระเบียบที่เรียกว่าข้อบังคับของพรรค ซึ่งได้มาจากมติของพรรค กำหนดการเปลี่ยนแปลงไว้แล้ว เราต้องยอมรับเพราะเราเล่นการเมืองในระบบประชาธิปไตยก็ต้องยอมรับกันด้วยเหตุผลของประชาธิปไตยเป็นเรื่องสำคัญ ผมเชื่อว่าพรรคทำในสิ่งที่ถูกต้อง คือเล่นกับระบบประชาธิปไตยเสมอ เพราะเราอยู่ในระบบนี้อย่างงวแล้ว เราต้องยอมรับในกฎเกณฑ์เหล่านั้น เหมือนกับเรายอมรับพรรค เรายอมรับพรรคก็คือ การยอมรับกฎเกณฑ์ของพรรคที่มีอยู่ แค่ว่าเราไม่เห็นด้วยทุกส่วนใหญ่มอกว่าก็แล้ว เราก็ต้องยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่ นั่น ดังนั้นผมคิดว่าข้อบังคับพรรคก็หรือกฎเกณฑ์อื่น ๆ ก็คือที่พรรคใช้อยู่ถูกต้องแล้วที่จะใช้เป็นแนวการแก้ไขเปลี่ยนแปลงของพรรค"¹

สมาชิกพรรคการเมืองบางส่วนซึ่งเป็นส่วนน้อยมีความเห็นแตกต่างหรือกระจายออกไป โดยมองว่าเหตุผลการเปลี่ยนแปลงแก้ไขพรรคที่จะดำเนินการใด ๆ น่าจะมาจากผู้นำพรรคเป็นส่วนสำคัญด้วย นอกเหนือจากกฎข้อบังคับของพรรคที่มีอยู่ ผู้นำพรรค

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 29, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 4 ธันวาคม 2528.

มีความสำคัญต่อการตัดสินใจและกำหนดการเปลี่ยนแปลงหรือดำเนินการใด ๆ ภายในพรรค สมาชิกบางส่วนมาจากพรรคกิจสังคมและพรรคประชากรไทย อย่างไรก็ตามแม้จะมีความเห็นเช่นนั้นก็ตาม เมื่อพุดให้ถึงที่สุดแล้วสมาชิกบางส่วนก็กล่าวก็ต้องยอมรับเสียงส่วนใหญ่ในการกำหนดข้อบังคับหรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตามของพรรคเป็นหลักอยู่นั่นเอง

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกพรรคการเมืองมีความคิดอย่างมีเหตุผลต่อพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่และยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือดำเนินการใด ๆ ของพรรค เชื่อว่าสมาชิกยังคิดคำนึงถึงกฎเกณฑ์พื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย เป็นเหตุผลอ้างอิงที่จะมองและคิดคามพรรคการเมืองของตนว่าเป็นอย่างไร ถูกต้องตามหลักการของประชาธิปไตยหรือไม่ ซึ่งสมาชิกโดยส่วนใหญ่มีความเห็นอยู่ภายใต้บรรทัดฐานของการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยดังกล่าวแล้วด้วยดี

ค. การรู้จักวิพากษ์วิจารณ์พรรคการเมือง

สมาชิกพรรคการเมืองที่มีความรู้สึกที่ดี ย่อมเป็นผู้ที่รู้จักการวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็น เสนอแนะหรือคัดค้านการกระทำของพรรคที่ดีที่ถูกต้อง เหมาะสมด้วยเหตุผลที่ค้ำประกันพื้นฐานของการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบต่อพรรคการเมือง ด้วยการทำหน้าที่ที่ศึกษาฐานะและบทบาทของตนในฐานะสมาชิกพรรคการเมืองที่รับผิดชอบ

การรู้จักวิพากษ์วิจารณ์เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสมาชิกที่มีต่อพรรคการเมือง เพราะเชื่อว่าเป็นการแสดงออกถึงการรักษามลประโยชน์ ทั้งต่อสมาชิกพรรคนั่นเอง พรรคการเมืองและประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป ตลอดจนถึงระบบการเมืองด้วย สมาชิกพรรคเป็นผู้ใกล้ชิดพรรคการเมืองย่อมจะมองเห็นถึงพฤติกรรมของพรรคว่าเป็นไปในกรอบที่ถูกต้องหรือไม่มากกว่าประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป และเป็นผู้ที่คอยสอดส่องดูแลติดตามความเคลื่อนไหวของพรรคไ้มากกว่าผู้ที่มีได้เป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง เป็นการเฉพาะ

การเมืองในระบบประชาธิปไตยนั้น เป็นระบบการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นต่อระบบและกระบวนการได้อย่างเสรีตามสิทธิ

ที่พึงมีนั้นเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย เพราะการเมืองในระบบนี้เป็นระบบการเมืองการปกครองที่อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่ประชาชน ดังนั้นความรับผิดชอบต่อทั้งหลายในความเป็นไปของประเทศจึงอยู่ที่การตัดสินใจของประชาชน การเมืองแบบนี้จึงเป็นของคนหมู่มากหรือหลากหลาย จึงจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการเมือง ในลักษณะและรูปแบบต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของทุกคนและทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันตามระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้น การแสดงออกของประชาชนในทางการเมืองย่อมเป็นสิทธิโดยชอบธรรมที่จะทำได้และเป็นการแสดงออกที่รับผิดชอบต่อประชาชนต่อระบบการเมือง การรู้จักวิพากษ์วิจารณ์จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยอีกด้วย

สมาชิกพรรคการเมืองที่สังกัดพรรคการเมืองที่ต่างกัน มีความคิดความเห็นในการที่จะแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อพรรคการเมืองของตนหรือไม่เป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากสมาชิกไม่กล้าแสดงออกตามสิทธิที่มีอยู่จะไม่เป็นผลคือพรรคและระบบพรรคการเมือง ในกรณีที่สมาชิกรู้ว่าการดำเนินใด ๆ ของพรรคเป็นไปในลักษณะไม่ถูกต้องไม่อยู่ในกรอบที่กำหนดไว้ สมาชิกที่ดีย่อมจะรู้จักติติง คัดค้าน ตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ในประเด็นนี้เพื่อที่จะรู้ว่าสมาชิกพรรคการเมืองมีความคิดกล้าหรือแสดงออกหรือไม่ จึงได้ตั้งคำถามว่า การโต้แย้งโต้เถียงหรือการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่อพรรคการเมืองในทางการเมืองของสมาชิกพรรคเป็นการสร้างความแตกแยกหรือไม่ เพราะเหตุใดทัศนคติที่ดีไม่ใช่เป็นการสร้างความแตกแยก การยอมรับความแตกต่างในความคิดของบุคคล และแสวงหาแนวทางที่ดีจากหลาย ๆ ฝ่ายเป็นทัศนะของระบอบประชาธิปไตยที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลในแนวกว้าง จะทำให้นำไปสู่การตัดสินใจที่รอบคอบ หากสมาชิกยอมรับก็แสดงว่าสมาชิกพรรคมีทัศนะที่ให้ความสำคัญกับการกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์พรรคการเมืองได้

สมาชิกพรรคการเมืองที่สังกัดพรรคการเมืองที่ต่างต่างกันได้ตอบคำถาม ซึ่งทั้งหมดเห็นว่าลักษณะดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นการสร้างความแตกแยกแต่อย่างใด โดยให้เหตุผลโดยส่วนใหญ่ที่ว่าในการเมืองระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องยอมรับความแตกต่างของบุคคลที่มีความคิดเห็นต่างต่างกันและการปกครองโดยคนหมู่มาก จำเป็นที่ต้องอาศัยความ

หลากหลายความคิด เพื่อพิจารณาปัญหาและหาทางออกที่ดีที่สุด โดยยึดเสียงส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์การยุติในความหลากหลายความคิดเหล่านั้น หากไม่อย่างนั้นแล้วจะเป็นระบอบเสรีประชาธิปไตยไม่ได้ ขอยกตัวอย่างการตีประเด็นของสมาชิกพรรคโดยกล่าวอย่างชัดเจนว่า

"การโคแ่งวิพากษ์วิจารณ์ในทางการเมืองไม่ถือว่าเป็นการสร้างความแตกแยกแม้ว่าคนเราจะมีความคิดเห็นแตกต่างกันก็ตาม ในระบอบประชาธิปไตยถือว่าเป็นการต่อสู้ทางความคิด เพื่อแสวงหาจุดรวมเพื่อยุติปัญหา เพราะการโคแ่งสร้างความขัดแย้งเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มิใช่ส่วนตัว การโคแ่งเป็นการนำไปสู่การแก้ไขปัญหามากกว่าสร้างความแตกแยก"¹

"ในระบอบประชาธิปไตยการแตกแยกทางความคิดมีกันได้เสมอตามธรรมชาติของคน ไม่เช่นนั้นแล้วจะมีระบอบประชาธิปไตย เพราะในระบอบประชาธิปไตยความคิดเห็นที่เป็นอิสระ เป็นเรื่องจำเป็น และจะโคขอสรุปใหม่ ๆ ที่ดีกว่าเป็นการให้สติเรา เพราะบางครั้งคนเราคิดไม่ถึง เราต้องฟังแล้วสรุปชี้แจงและเสนอแนะในแนวทางที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกัน"²

ดังนั้น พุคถึงแนวคิดในระบอบประชาธิปไตยที่บุคคลต้องยอมรับว่าความแตกต่างทางความคิดของบุคคลในสังคมมีอยู่ ทำให้บุคคลแตกออกเป็นฝักฝ่ายและหากจะรวมกันก็ต่อเมื่อแนวคิดของบุคคลที่คล้ายคลึงกันจึงจะรวมกันได้ พรรคการเมืองที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากความแตกต่างของความคิดของบุคคล แนวคิดเหล่านี้มิได้หมายถึงความแตกแยกในระบบการเมืองที่จะทำให้ระบบล่มสลาย แต่เป็นธรรมชาติและหลักการของระบบการเมืองที่ยอมรับกันได้ว่า การดำรงอยู่ของระบบการเมืองระบอบประชาธิปไตย เพราะต่างฝ่ายต่างประนีประนอม ความคิดเห็นที่แตกต่างกันมากมายนั้นกลายเป็นความคิดเห็นที่แตกต่างกันให้น้อยที่สุด นั่นคือ การเกิดการยอมรับในหลักการใหญ่ ๆ นั้นเอง

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 16, สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์, 20 ตุลาคม 2528.

² สัมภาษณ์ พลโท จิตรพล ๗ ลำปาง, อ่างแล้ว.

สภาวการณ์จะเป็นเช่นนั้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลจะต้องรู้จักใช้เหตุผลในการแสดงออก การแสดงความคิดเห็นให้เป็นที่ประจักษ์มุ่งประสงค์ให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายโดยส่วนรวม ความคิดเห็นหรือทัศนคติที่ขัดแย้งต่าง ๆ ของบุคคลในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนยอมรับได้และไม่ถือว่าเป็นการสร้างความแตกแยก แต่เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นในระบบและกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ดังนั้นทัศนคติของสมาชิกพรรคการเมืองที่สังกัดพรรคการเมืองที่แตกต่างกันจึงเป็นทัศนคติที่มีเหตุผลและเป็นผลดีต่อระบอบประชาธิปไตยด้วย กล่าวคือ มีความคิดความเห็นที่กล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์โดยไม่คิดว่าเป็นการสร้างความแตกแยกทางการเมืองแต่อย่างใด แต่เป็นการยอมรับสิทธิเสรีภาพของคนและระบบการเมืองในระบอบประชาธิปไตยว่าจะต้องมีพฤติกรรมเช่นนั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี

ง. ความสำคัญที่จะปฏิบัติตามพรรคการเมือง

ความสำคัญของสมาชิกพรรคที่มีต่อพรรค คือสมาชิกมีความสำคัญต่อการที่จะปฏิบัติตามระเบียบวินัยพรรค นโยบาย มติพรรค หรือสิ่งใดก็ตามที่เป็นเรื่องที่สมาชิกจะพึงมีหน้าที่ต่อพรรค ทั้งนี้เพื่อเป็นการปฏิบัติให้เป็นไปในทางเดียวกันในฐานะสมาชิกพรรคที่มีความรับผิดชอบต่อการเสริมสร้างพรรค ระบบพรรคและระบอบประชาธิปไตยด้วย

ความเป็นปึกแผ่นหรือเอกภาพของพรรคการเมืองจะมีขึ้นไม่ได้เลย หากพรรคสมาชิกพรรคขาดการยอมรับและมีทัศนคติไม่เป็นไปในทางเดียวกัน ในหลักการเหตุผลต่าง ๆ ที่พรรคปฏิบัติหรือนำออกมาใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ดังนั้น หากสมาชิกยอมรับพรรคก็หมายถึงการยอมรับสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองด้วย พรรคการเมืองจึงจะมีความมั่นคงได้ตลอดไป การณ์จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดจึงขึ้นอยู่กับความสำคัญของสมาชิกที่พึงมีต่อพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เป็นสำคัญ

ประเด็นคำถามเพื่อทดสอบว่าสมาชิกพรรคการเมืองมีความสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ต่อพรรคการเมืองที่เป็นสมาชิกอยู่ปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร โดยตั้งคำถามว่า ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อมติเสียงส่วนใหญ่และกรณีที่ท่านไม่เห็นด้วยกับมติเสียงส่วนใหญ่ นั้นคิดอย่างไร สมาชิกโดยส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดมีความคิดว่ามติเป็นเรื่องสำคัญในระบอบประชาธิปไตย เพราะมติที่เป็นมติเสียงส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการได้มีการแสดง

ความคิดเห็นที่แตกต่าง กันของคนหมู่มากในประเด็นปัญหาใดปัญหาหนึ่ง เพื่อแสวงหาแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาด้วยวิถีทางต่าง กันตามจำนวนคนหมู่มาก การแสดงข้อเสนอความคิดเห็นแล้วแสดงความคิดเห็นพ้องต้องกัน ยอมรับทาง ออกหรือแนวทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุดที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในที่ประชุมแห่งนั้น เห็นว่าเป็นแนวทางที่ดีที่สุดซึ่งอาจ เป็นแนวทางเดียวหรือหลายแนวทางนั้น เป็นข้อ เลือกตกลงใจที่ดีที่สุดที่จะนำไปปฏิบัติแก้ไขปัญหาได้

มติเป็นเสียงส่วนใหญ่หรือมติเอกฉันท์ออกมา เป็นการ เปิดโอกาสให้บุคคลที่เกี่ยวข้องแสดงออกอย่างเสรีในความคิดความเห็นของแต่ละบุคคลเพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดจากความเห็นหลาย ๆ ฝ่ายดังกล่าว วิธีการเช่นนี้มีได้แก่เฉพาะการปกครองในระบบประชาธิปไตยเท่านั้น

ดังนั้น การที่สมาชิกมีความเห็นหรือทัศนะที่คัดค้านหรือคัดค้านหรือคัดค้านอื่น ๆ ก็ที่เห็นเห็นดีเห็นชอบด้วย จึงเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับในกฎเกณฑ์ในระบบประชาธิปไตย *Rational legal.*

ในกรณีหากสมาชิกไม่เห็นด้วยกับมติเสียงส่วนใหญ่ที่ออกมา สมาชิกที่ได้รับการสัมภาษณ์โดยส่วนใหญ่คิดว่าต้องยอมรับมตินั้นด้วยการยอมรับและปฏิบัติตาม เพราะความเข้าใจดังกล่าวแล้วข้างต้น ทั้งนี้ เชื่อว่าในระบบประชาธิปไตยนั้นการแสดงออกของพรรคการเมืองก็ดี การแสดงความคิดเห็นของสมาชิกก็ดี ต่างมุ่งประสงค์ที่จะเสริมสร้างความถูกต้อง ความเจริญงอกงามให้แก่สังคมทั้งสิ้น กล่าวคือ การปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบระบบที่ดี กฎระเบียบวินัยที่มีอยู่เป็นหลัก ลักษณะเช่นนี้จึงไม่มีความดีที่ออกมาโดยเสียงส่วนใหญ่จะขัดหรือแย้งหรือนำไปสู่การสร้างความแตกแยกและไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จากคำสัมภาษณ์สมาชิกบางท่านที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นอย่างไร

"ในพรรคของเรา ก่อนจะลงมติดังนี้ ผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย แต่เราก็ต้องยึดถือเอาส่วนใหญ่เป็นหลัก... คนเราย่อมมีอิสระในความคิดเห็น แต่เมื่ออยู่ในหมู่คณะซึ่งประกอบด้วยคนมากมาย แต่ความคิดควรลงเอยในหลักการว่าเสียงข้างมากนั้นควรจะแยกเสียงข้างน้อย เมื่อเสียงข้างมากเป็นอย่างไร เราก็ยอมรับในมตินั้น โดยไม่เสียใจ เพราะขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลที่จะแสดงความสามารถให้ส่วนใหญ่ยอมรับหรือไม่" ¹

¹ สัมภาษณ์ ม.ล. เสรี ปราโมช, อ้างแล้ว.

"ในระบบประชาธิปไตย ความคิดเห็นเป็นความคิดอิสระ แต่ในขณะเดียวกันความคิดเห็นของพวกเรานั้นเมื่อนำเขาที่ประชุมพรรคโดยส่วนรวมแล้ว หากมติออกมาอย่างใดอย่างหนึ่ง นักการเมืองที่คิดหรือผู้ที่จะเป็นนักการเมืองในอนาคตต้องเคารพมติและยุติความเห็นของตนที่ขัดแย้งนั้นเสีย เพราะเราต้องเคารพในมติส่วนรวมความคิดส่วนรวมเป็นมติที่เด็ดแล้ว เราต้องยอมรับ เพราะเราเชื่อในระบบประชาธิปไตยในแนวความคิดที่ว่าหลายคนที่รวมกันนั้นยอมจะดีกว่าแนวความคิดเดียว"¹

มีสมาชิกบางส่วนที่มีทัศนคติต่างออกไปว่ามติโดยเสียงข้างมากอาจเป็นพวกมากลากไป ซึ่งอาจไม่ถูกต้องอย่างแท้จริงก็ได้ เพราะยังยอมรับว่าในสภาพสังคมนครการเมืองไทย โดยเฉพาะอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจอยู่ในมือของคนบางกลุ่มบางพวกเมื่อเป็นเช่นนี้ผลประโยชน์ต่าง ๆ กลุ่มผู้มีอำนาจจะต้องคำนึงถึงส่วนของกลุ่มหรือส่วนตัวมากกว่ากลุ่มที่คอยอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงไม่มั่นใจนักว่า บางทีจะยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่ได้ หากรับไม่ได้ต้องจำเป็นต้องแยกออกไปหรือลาออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มหรือพรรคนั้น อย่างไรก็ตามในสภาพความเป็นไปที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ สมาชิกพรรคคงกล่าวยังไม่ประจบจริง ๆ เพราะที่เป็นมาก็ยอมรับเสียงส่วนใหญ่และปฏิบัติตามแต่เป็นเพียงความคิดที่มีอยู่และคาดการณ์ในอนาคต ความความคิดเห็นของแต่ละบุคคลที่คาดการณ์หรือประเมินจากสภาพการณ์ทางการเมืองสังคมไทยจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล มิใช่เป็นสิ่งเสียหายที่จะตั้งข้อสงสัยได้

ประเด็นต่อไปอยากจะสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของสมาชิกอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเพิ่มเติมจากที่ได้แสดงไว้บ้างแล้วข้างต้น เพื่อให้เห็นทัศนคติแนบชิดบทบาทและตนเองในฐานะที่รับผิดชอบการปฏิบัติหน้าที่ตามพรรคการเมืองที่เป็นสมาชิกอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อถามถึงบทบาทของสมาชิกที่มีต่อพรรคการเมือง ว่าได้ทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกว่าได้ทำไปมากน้อยเพียงใด สมาชิกได้ทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกพรรคที่ได้พอสมควร กล่าวคือ การทำหน้าที่ได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับฐานะตำแหน่งของสมาชิกที่เป็นอยู่ว่า

¹ สัมภาษณ์ นายบุญเหลือ เครือไชย, อ่างแล้ว.

อยู่ในฐานะตำแหน่งสำคัญหรือไม่ โอกาส เวลา ตลอดจนความสำคัญในบทบาทของสมาชิกที่มีต่อพรรคโลกแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม สมาชิกทั้งหมดก็มีความสำคัญคน ในฐานะสมาชิกพรรคว่า ควรมีบทบาทอย่างไร อยู่ในฐานะไหน โอกาส เวลาไหน มากกว่าที่จะปฏิเสธความสำคัญโดยสิ้นเชิง ทั้งคำสัมภาษณ์ของสมาชิกข้างท่านก็ได้แสดงทัศนะประเด็นนี้อย่างชัดเจนว่า

"หน้าที่สำคัญที่สมาชิกต้องทำก็คือการชักชวนแนะนำ นโยบาย พรรคฯ อุดมการณ์ ของพรรคหรือชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่พรรคได้ทำอะไรไปบ้างแล้ว มีอะไรต้องแก้หา ข้างให้ประชาชนทราบ เพราะลำพัง ส.ส. ไม่สามารถทำหน้าที่สมบูรณ์ได้ แคสมาชิกน่าจะทำได้ แต่มีบางอย่างก็ไม่เห็นด้วยกับที่พรรคให้ทำก็ไม่ถือว่า เป็นเรื่องใหญ่โตอะไร เป็นเรื่องธรรมดา อยู่กับคนส่วนมากคนนั้นไม่เห็น คอยคนนั้นไม่เห็นด้วย ก็คงฟังและยอมรับเสียงส่วนใหญ่ในที่นั้น"¹

"ในฐานะ ส.ส. ผมได้ทำหน้าที่อย่างเต็มที่ โดยยึดหลัก นโยบาย ระเบียบวินัย พรรคฯ ผมยอมรับว่าเหนืออยู่บางที่คงช่วยเหลือ เยี่ยมเยียนประชาชน เพราะผมมีความสำคัญในหน้าที่สูง เพราะผมเป็นทหารมาก่อน ของคุณแล ปัญหาชาวบ้านอยู่ไหนแก้ก็แก้คือขอเขตต่าง ๆ หรือติดคอขวางบน ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ ส.ส. โดยตรง เพราะ ส.ส. มีหน้าที่ออกกฎหมายและควบคุมรัฐบาลเป็นหลัก แดกการทำงานของ ส.ส. มันจะกลายเป็นผลงานของพรรคไปโดยปริยาย เพราะ เราทำในนามพรรค ความนิยมพรรคก็จะเกิดขึ้น"²

"พรรคการเมืองที่ผมสังกัดไม่จำเป็นต้องมาช่วยเหลือผม ผมจะช่วยพรรคได้ อยากรู้ตรงหาก พรรคการเมืองที่ติดต้องช่วยประชาชน ถึงแม้ผมเป็น ประชาชนคนหนึ่ง แต่พรรคอย่างเดียวไม่มีบุคคลอยู่ในพรรคแล้วมันไม่มีตัวตน ทำอะไรไม่ได้ ต้องมีคนอยู่ในพรรคแล้วมันไม่มีตัวตน เมื่อเป็นอย่างนี้เขาสิ จะทำอะไรให้แกส่วนรวม มีใครขอพรรคอย่างเดียว รวมทั้งสมาชิกทั่วไปก็มี หน้าที่ช่วยปวงชนเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้แทนฯ หรือไม่เป็นที่ต้องทำทั้งสิ้น ทำเพื่อประชาชน พรรคต้องการให้ประชาชนทราบขอเท็จจริงในบ้านเมือง อาจเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อสอนให้ประชาชนเป็นตัวของตัวเองได้

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 20, สมาชิกพรรคกิจสังคม, 9 พฤศจิกายน 2528.

² สัมภาษณ์ พลโท จิตรพล ณ ลำปาง, อ้างแล้ว.



มีความสำคัญกว่าประเทศนี้เป็นของส่วนรวม มิใช่ของใครคนเดียว
ที่เป็นเจ้าของ ดังนั้นจึงต้องรวมกันบริหารบ้านเมืองอย่างบริสุทธิ์
ใจ นี่คือหลักของประชาธิปไตย ซึ่งผมยึดและสำนึกมาแต่ต้น¹

ความสำคัญต่อการยึดหลักการของระบอบประชาธิปไตยและการยอมรับการ
ปฏิบัติคามของสมาชิกที่มีค่อน้ำที่และบทบาทของพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตย
เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะพึงมีในจิตสำนึกในระบบการเมืองไทย โดยเฉพาะ
สมาชิกพรรคการเมืองในฐานะเป็นผู้ที่มีจิตใจและวิญญูณเกี่ยวข้องกับการเมือง ระบอบ
ประชาธิปไตยที่เป็นการเฉพาะมากกว่าบุคคลทั่ว ๆ ไปในการที่จะเสริมสร้างและพัฒนา
ระบบพรรคและระบอบประชาธิปไตยของไทยให้ก้าวหน้าต่อไป ซึ่งสมาชิกพรรคต่าง ๆ
ก็กล่าวได้พิสูจน์แล้ว

กล่าวโดยสรุป ความรู้สึกที่ดีต่อพรรคการเมืองของสมาชิกพรรคที่สังกัดพรรค
การเมืองที่แตกต่างกันของคนกรุงเทพฯ เมื่อมองภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่าสมาชิกพรรค
การเมืองมีความรู้สึกที่ดีโดยส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีความเชื่อมั่นในพรรคการเมืองว่าเป็น
องค์กรทางการเมืองที่จะสามารถมีส่วนร่วมและสนองประโยชน์ทางการเมืองได้
การฉ้อจะเป็นเช่นนี้สมาชิกพรรคการเมืองนั้น ๆ จะต้องมีความคิด มีทัศนคติต่อการยึดมั่น
พรรคตลอดไป โดยไม่เปลี่ยนแปลงง่าย ๆ เป็นเรื่องของความคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วน
รวมเป็นหลักและยึดมั่นในปรัชญา อุดมการณ์ นโยบายของพรรคเป็นสำคัญต่อการยืนยัน
ในความยึดมั่นพรรคการเมืองนั้น ๆ

สมาชิกพรรคการเมืองมีความคิดต่อพรรคการเมืองอย่างมีเหตุผลในระดับสูง
เหตุผลสำคัญก็คือหลักการพื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
เช่น การยึดถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์การตัดสินใจและการเปลี่ยนแปลงแก้ไขใด ๆ ใน
กระบวนการทางการเมืองและยึดความเสมอภาค เสรีภาพ เหล่านี้เป็นต้น สมาชิก

¹ สัมภาษณ์ คนที่ 18, สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์, 25 ตุลาคม 2528.

ยอมรับว่ามติเสียงส่วนใหญ่เป็นเรื่องสำคัญที่สมาชิกยึดถือเป็นบรรทัดฐานการปฏิบัติปัญหาในการโต้แย้งโต้แย้งทางการเมืองตลอดถึงการยึดมั่นในกฎระเบียบที่เกิดขึ้นจากการเห็นพ้องต้องกันในมติเสียงส่วนใหญ่อีกด้วย

สมาชิกพรรคการเมืองมีความคิดความกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์พรรคการเมืองไม่ว่าการคัดค้าน เสนอแนะ สนับสนุน ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อพรรคการเมือง โดยสมาชิกมีทัศนะว่าการโต้แย้งโต้แย้งกันทางการเมืองมิใช่เป็นการสร้างความแตกแยกแต่อย่างใด แต่เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการแสวงหาทางเลือกในหลาย ๆ แนวทางเพื่อนำไปสู่ทศรูปในแนวทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด โดยการยอมรับว่าเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสิน ทัศนะอย่างนี้เป็นสิ่งที่ดีต่อการพัฒนาระบบพรรคและระบอบประชาธิปไตย

สมาชิกพรรคการเมืองมีความสำนึกต่อการปฏิบัติตามพรรคการเมืองที่ตนเองสังกัด ไม่ว่ามติของพรรค กฎระเบียบต่าง ๆ หรือนโยบายพรรค โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของสมาชิกที่มีหน้าที่ต่อพรรค แต่ทั้งนี้การที่สมาชิกพรรคจะทำหน้าที่ใดมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับฐานะ ตำแหน่ง โอกาส เวลา และจิตสำนึกของสมาชิกที่มีต่อพรรคเป็นหลัก แต่อย่างน้อยที่สุดสมาชิกพรรคก็ทำหน้าที่ในการเผยแพร่และชักชวนสนับสนุนอุดมการณ์นโยบาย ผลงานของพรรคเป็นเบื้องต้น หรือสมาชิกที่มีความรับผิดชอบต่อพรรคการเมืองจะพึงกระทำ

ความที่ไคศึกษาวิจัยประเด็นลักษณะความผูกพันพรรคการเมืองของคนกรุงเทพมหานครมาแต่ต้นในทันทีที่จะเสนอสรุปประเด็นดังกล่าวเป็นการเฉพาะอีกครั้งหนึ่งคือ

สมาชิกพรรคที่สังกัดพรรคการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ สมาชิกพรรคกิจสังคมและสมาชิกพรรคประชากรไทย มีประเด็นลักษณะแห่งความผูกพันพรรคการเมืองในลักษณะที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกันทั้งหมดในประเด็นหลัก ๆ จะมีความแตกต่างกันบ้างในประเด็นย่อย ๆ ภายในประเด็นหลักของสมาชิกทุกพรรคการเมือง

สมาชิกพรรคการเมืองที่สังกัดพรรคการเมืองที่แตกต่างกันมีความรู้สึกเป็นเจ้าของพรรคในแง่ที่สามารถระบุตำแหน่งฐานะและบทบาทของตนที่มีต่อพรรคได้ก็ตามสภาพความเป็นจริง

ของกันว่า มีตำแหน่งฐานะเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่คนสังกัด และสามารถระบุ
ตำแหน่งฐานะและบทบาทของบุคคลสำคัญ ๆ เช่น หัวหน้าพรรค รองหัวหน้าพรรค
บางคน เลขาธิการพรรค โฆษกพรรคเป็นต้นได้คือพอสมควร และสมาชิกได้มีบทบาท
ในกิจกรรมพรรคที่คนสังกัดได้คือเช่นเดียวกัน แต่ทั้งนี้สมาชิกคำนึงถึงตำแหน่งฐานะ เวลา
โอกาสอยู่ด้วยว่าควรจะมีบทบาทในกิจกรรมพรรคมากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม เป็น
ที่น่าสังเกตว่า บทบาทในกิจกรรมพรรคในระดับต้น ๆ หรือข้างสังเวียน สมาชิกพรรค
จะมีบทบาทมากที่สุดและจะลดลงในระดับกิจกรรมเชื่อมต่อและในกิจกรรมในสังเวียนเป็น
ส่วนใหญ่ ยกเว้นในบางกิจกรรม ในระดับเชื่อมต่อและในสังเวียนที่สมาชิกมีความ
แตกต่างกันบ้างของแต่ละพรรค สมาชิกพรรคประชาธิปไตยมีแนวโน้ม มีระดับกิจกรรม
ที่บางครั้งและน้อยครั้งเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่สมาชิกพรรคกิจสังคมมีแนวโน้มในระดับ
บ่อยครั้งและบางครั้ง และในขณะที่สมาชิกพรรคประชากรไทยมีแนวโน้มในลักษณะ
บ่อยครั้งและไม่มีเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม ในบางกิจกรรมของกิจกรรมในสังเวียน สมาชิกพรรคจะมีความ
คล้ายคลึงกันมาก เช่นกิจกรรมที่มีความเข้มข้นมาก ๆ ไม่ว่าจะเป็นการติดตามการปราศรัยหาเสียง
ของสมาชิกผู้สมัครในนามพรรค การเข้าร่วมชุมนุมต่อต้านคัดค้านร่วมกับพรรค การเป็น
ผู้สมัครในนามพรรคเป็นต้น ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่า การมีบทบาทร่วมในกิจกรรมพรรค
ของสมาชิกแต่ละพรรค ต่างมีบทบาทด้วยกันทั้งนั้นโดยเฉพาะกิจกรรมระดับต้น ๆ และ
จะมีความแตกต่างกันในระดับกิจกรรมในสังเวียนและข้างสังเวียนในลักษณะที่ยิ่งกิจกรรมที่
มีความเข้มข้นมากขึ้น สมาชิกพรรคต่าง ๆ จะมีกิจกรรมในพรรคลดลง แต่ยกเว้นบาง
กิจกรรมของสมาชิกบางพรรค เช่น กิจกรรมการปิดโปสเตอร์หาเสียง การแจกใบปลิว
หาเสียงของผู้สมัครในนามพรรคเป็นต้นซึ่งมีอยู่ในระดับสูง เช่นสมาชิกพรรคประชาธิปไตย
และสมาชิกพรรคการเมืองต่าง ๆ ต่างตระหนักในบทบาทในฐานะสมาชิกได้ก็แต่ก็คำนึงถึง
ตำแหน่ง ฐานะ เวลา โอกาสต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ตลอดถึงสภาพการณ์ทางการเมือง
บางช่วงสมัยด้วยว่ามีผลกระทบต่อการมีกิจกรรมร่วมกับพรรคมากน้อยเพียงใด

สมาชิกพรรคการเมืองทั้งสามต่างตระหนักถึงความใกล้ชิดพรรคที่ตนสังกัด
ไว้ก็พอสมควร ไม่ว่าจะพิจารณาถึงความรู้ความเข้าใจในพรรคการเมือง แนวอุดมการณ์
แนวนโยบายพรรคที่ตนสังกัดอยู่ เป็นต้น

สมาชิกพรรคการเมืองทั้งสามต่างได้รับผลกระทบระหว่างตนกับพรรคการเมือง
ใดก็ตาม ไม่ว่าจะผลกระทบ เมื่อพิจารณาในแง่ได้ให้หรือได้รับอะไรจากพรรคที่ตนสังกัดบ้าง
มีความคาดหวังบางอย่างจากพรรค มีความรู้สึกนึกหวังบางอย่างจากพรรค รู้สึกไม่พอใจ
ที่มีบุคคลบางคนกล่าวหาพรรคที่ตนสังกัดในลักษณะทำให้พรรคเสื่อมเสียชื่อเสียง สมาชิก
มองเห็นการเปลี่ยนแปลงในฐานะและบทบาทของพรรคในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะ
การเปลี่ยนฐานะจากการ เป็นพรรคฝ่ายค้านมาเป็นฝ่ายรัฐบาล

สมาชิกพรรคการเมืองทั้งสามมีความรู้สึกที่ค่อนข้างมากต่อพรรคการเมืองที่สังกัด
ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ของความเชื่อมั่นในพรรคในลักษณะที่จะผูกพันพรรคที่ตนสังกัดตลอดไปโดย
ไม่เปลี่ยนแปลงการย้ายสังกัดง่าย ๆ มีความเชื่อว่าการดำเนินการใด ๆ ของพรรคว่า
เป็นไปด้วยเหตุผลโดยตั้งอยู่บนหลักการการปกครองในระบบประชาธิปไตย สมาชิก
ความคิดที่กล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์พรรคการเมืองที่ตนสังกัด และมีความสำนึกในการเป็น
สมาชิกพรรคที่พร้อมที่จะปฏิบัติตามพรรคในหน้าที่และความรับผิดชอบที่สมาชิกจะพึงมีต่อพรรค

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย